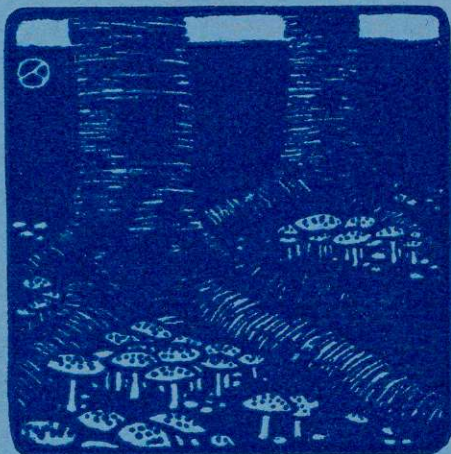

DOM IN SVET

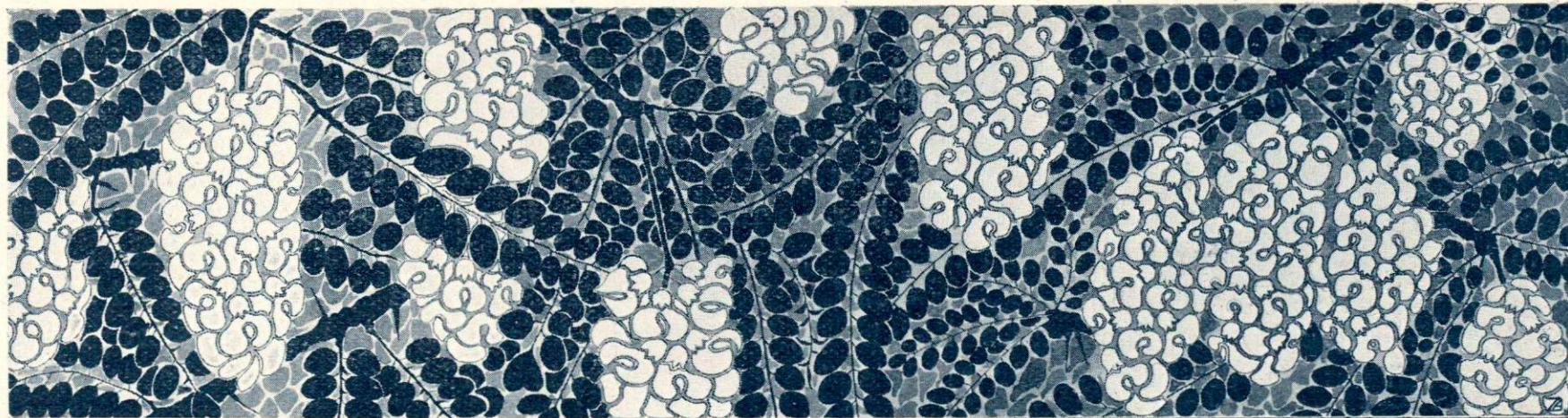

VSEBINA

Fr. S. Finžgar: Boji 177. — Dr. Ivan Knific: V ruskem Turkestanu 181. — France Bevk: Črtice 183. — Joža Lovrenčič: Pomladni motivi 191. — Janko Samec: 191. — France Bevk: Koncert v parku 192. — Martin Mavrič: Na njivi 192. — France Bevk: Motiv 192. — Ivan Cankar: Kostanj posebne sorte 193. — Dante Alighieri - Dr. J. Debevec: La Divina Commedia 194. — Dr. Ivan Pregelj: Tlačani 196. — Dr. A. Žigon: Študija 201. — Izidor Cankar: Donatello 203. — Književnost: Gustave Flaubert: Gospa Bovaryjeva (Dr. J. Šilc) 204. Andrej Rapè: Mladini (Ivan Grafenauer) 205. Časopis za zgodovino in narodopisje (Ant. Cvet) 205. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. (Dr. J. D.) 205. Dr. B. Krnic: Ivan Pastor Zagrepčanin (Fr. K.) 206. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium (Fr. Komatar) 206. — To in ono: Simon Gregorčič (Dr. Jos. Lovrenčič) 207. Iz Segantinijevih pisem (Alojzij Res) 207. Umetniki o umetnosti (Alojzij Res) 207. Uš v Platonovem »Sofistu« (Dr. J. D.) 208. — Naše slike: Donatello: David, Firenze; Mati božja z Detetom, Padova; Gattamelata, Padova; Judita, Firenze; Mar. Magdalena, Firenze. — Anica Zupanec: Ornament 177, Risba 192.

XXVIII.

ŠTEV. 6

Anica Zupanec: Ornament.

F. S. FINŽGAR: BOJI.

POVEST.

IV.

Ne kdove kajkrat, toda zgodilo se je vendar, da je France prišel pozno v noč s konjem domov. Take večere je Jero silno skrbelo. Hodila je nemirna k oknu, ga odpirala in poslušala, če bi kje čula ropot voza in glas Francetov. Na prag ga je hodila čakati in za vse na svetu ne bi bila legla, dokler ni prišel. In ko je zaslišala pod vasjo ropot voza, je prihitela v hišo pravit Lojzi: »Zahvaljen Bog! Že gre!« Naglo je prižgala laterno, skočila še v hlev pogledat, če je v konjski staji vse v redu, in potem stopila na rob dvorišča ter ga pričakovala.

»Dolgo vaju ni bilo, Lucka,« je hodila Jera krog kobilice in jo tapljala po vročem životu.

»Se človek zamudi, da ne ve, kako in kdaj,« se je opravičeval France in izpregal.

»Kaj tisto! Da sta le srečno doma.«

Jera je prijela konja za uzdo, počakala z njim pred hlevom, da ga je France razkomatal, in mu posvetila v stajo.

Ko je France pogledal v jasli, z nogo podrgnil steljo po podu, ga je silila Jera:

»Je že vse v redu. Kar pojdi in nič se ne boj, da bi napojila Lucko prezgodaj ali da bi je ne in bi trpela žejo.«

France se je resnično tako zanesel na Jero, da je vselej brez skrbi legel in ni čakal na konja. Jera pa je zvesto sedela na molznem stolčku v hlevu po celo uro in čakala Lucke, da se je najedla in se ohladila. Tako je bilo celih enajst let. Ta večer pa, ko se je vračal France z Jančarico iz Ljubljane se je zgodilo drugače.

Še luči nista prižgali Jera in Lojza, je že Jera silila k večerni molitvi in je bila vsa zaspala.

»Ko bi počakali še nekoliko,« je odložila Lojza Bogoljuba in se ozrla skozi okno.

»Le čakaj ga, če hočeš. Jaz ga že ne bom.«
Lojza je pogledala Jero izpod rute in se ji je komaj vidno nasmehnila.

»Torej moliva,« je rekla in vstala izza mize.

Jeri se v resnici ni prav nič mudilo in nevoljna je bila, ko ni mogla Lojze zaplesti v pogovor, da bi se znesla nad Francetom. Zato je po molitvi stopila k oknu in prisluškala.

Mrak je nastal in prve zvezde so se prižgale.

»To je vendar od sile, da se tako dolgo vlačí,« je rekla jezno Lojzi in si oprla roke v boke, kakor za boj pripravljena.

»Pot se vleče in vojaki tudi niso prosti, da bi govorili z njimi kadarkoli.«

»Pot in vojaki, seveda. Jaz le ne vem, kako moreš biti ti tako nezapopadljivo slepa. Mar jima je za Blaža! To so druge reči.«

Jeri so se jezno pobliskale oči, da je Lojza v mraku videla njih zelenkasti sijaj.

»Jera, spet natolcuješ. I kaj vendar veš od France in od njega?«

»Oh,« se je po sili začudila dekla in se še bolj po sili zasmejala. »Kaj vem? Ko bi ne bila ti tako sveta in učena iz pobožnih bukev, bi si mislila, da res ne znaš tujih grehov in ne veš, kaj se pravi: greh zagovarjati, h grehu molčati, greh spregledati — o le zagovarjaj, le molči, le spreglej jima vse — le, svetnica! Tako dolgo, da bodo s prstom kazali za njima in bomo umazani vsi — midve tudi. Le daj! Toda jaz ti rečem, da tega ne čakam pri hiši — jaz že ne. Lahko noč!«

Jera ni čakala Lojzinega odgovora. Trdo je zaprla vrata in odšla na izbo.

Tamkaj je sedla k odprtemu oknu in še na misel ji ni bila postelja. Na dlani, kamor je bila naslonila glavo, je čutila udarce žil, ki so ji kljuvali v sencih. Dolgo je sedela brez vsake jasne misli. Trudna topost po izbruhu jeze jo je obvla-

dala. Rahlo je šumelo drevje, gibano od vetra, ki je hladen pihal v okno. Počasi je ginila topost, Jera je začela razmišljati. Toda vse misli so se križale, črtale in zavozlavale in zaeno se potapljale v čuvstvu, ki ji je bilo čisto neznano. Prvič v življenju jo je obšlo to čuvstvo, ki je rodilo toliko jezo na Franceta. A kljub temu ga je Jera to noč pričakala pri oknu, kakor nekdanj, in kljub vsej jezi se je silno razveselila, ko je izpregovoril na dvorišču. Najrajša bi bila planila iz sobe in mu posvetila in mu pomagala. In ker ni, se je razjokala.

Na dvorišču pa je Lojza svetila krog voza, ko je France izpregal.

Molčal je trdovratno, klobuk je imel pomaknjen na levo oko in na Lojzin pozdrav je zagodrnjal nerazumljivo besedo. Sestra ga ni več nadlegovala z vprašanji. Molče mu je pomagala, in ko ni bila vajena, jo je parkrat odsunil s komolcem. Ko pa France ni dobil pripravljenega zobanja v jasliah, se je raztogotil in izpregovoril:

»Kje pa je dekla?«

Trdo je poudaril besedo dekla, dasi jo je sicer vedno klical za Jero.

»Spi,« je odvrnila kratko Lojza.

»Spi, spi! Torej ima človek dandanes posle zato, da je sam hlapec. Spodim jo; prebito, da jo bom.«

France je mešal zobanje, da je letela rezanica čez pomijnjak, in je jezno treščil posodo v jasli.

»Človek pride s pota truden, sedaj pa sedi in čakaj še na konja. Preneumno!«

»Počakam jaz. France, kar brez skrbi lezi!«

»Ti pa ne boš!«

France je sedel na stol, Lojza je obesila luč na zid — in sedla poleg brata. Nekaj trenutkov sta oba molčala. Nato je pričela Lojza:

»Potrpimo, France. Vsak človek ima svoje slabosti. Jera ima veliko lepih lastnosti, seveda, včasih je pa res čudna.«

»Včasih! Pravzaprav vedno. Ali sedaj je pa že taka! O! saj vem, kaj jo peče.«

»Kaj misliš, da jo?«

»Nikar, Lojza, ko sama dobro veš. — Samo to in nič drugega, ker Jančarici pomagam. Ženska ženski ne privošči.«

»To ni res.«

»Je, Lojza; ali si kdaj slišala, da je ženska žensko pohvalila? Jaz že ne.«

»Jera se boji za tvoje dobro ime.«

»Kaj?«

France se je naglo zasuknil proti sestri, kamor je bil prej obrnjen s hrptom; naslanjal se je na konjski paž.

»Za moje dobro ime?«

Klobuk je pahnil nazaj in gledal srdito na sestro.

»Zato, ko se takole voziš z Jančarico.«

France je planil kvišku in začel hoditi po hlevu. Sprva je tiščal roke v žepu, nato jih je potegnil ven, stisnil pesti in začel rohneti:

»Če to ni od samega zlodja! Kaj ve od mene? Kaj ve od France? Ho, če bi se z njo vozil — o seveda — potem bi bilo vse prav in dobro. Stran, takoj stran!«

»Le ne prenašlo, France. Pomisli, če bi jo zapodil takole v jezi, bi se utegnila res maščevati in bi bogvekaj vse govorila. Ne meni se za take stvari. Ali jaz ti vseeno rečem, meni boš vendar verjel, da mi je zate: k Jančarju hodi res samo tedaj, ko te potrebujejo. Ne rečem zaradi tebe, ali zavoljo France. Zavoljo ljudi. Vsako dlakico vidijo na tuji obleki.«

Lojza je motrila brata, ki je spet vtaknil roke v žepe in hodil s povešeno glavo po hlevu. Nič ji ni odgovoril. Lojza tudi ni več izpregovorila. Po hlevu se je čulo hrustanje kobilice, ki je naglo jedla.

»Pa jo ti napoji,« se je nenadoma ustavil France in hitro odšel skozi vrata. V svoji sobici je jezno zmetal obleko s sebe, naredil velik križ in legel, da je postelja zaškripala. Obrnil se je v steno in bulil v temo. Včasih je zaklopil oči in čakal spanca. Toda oči so se mu razpirale in tako je bil predrاملjen, kot bi se bil prebudil zjutraj po najboljšem spanju.

»O ženske! Gluha naj bo, slepa in še mustasta povrhu, pa ti vidi naravnost v dušo. Voha, hudoba.«

Obračal in premetaval se je do jutra brez spanja. In če je za trenotek zadremal, se je hipoma spet predramil, da je še bolj naburjen, kot je legel, vstal z zarjo vred. Napotil se je takoj v hlev, kar ni bila njegova navada. Pripravil je rezanico, pometel jasli, nastlal in položil živini.

Ko je prišla Jera, se je začudila. Krave so jedle, France je snažil konja.

»Lej ga,« ji je ušla besedica na glas.

France je dobro slišal, pa se ni niti ozrl. Jeri je bilo tudi žal besede in ni več rekla druge. Postavila je k Pisani stolček in začela molsti.

Ko je France opravil pri konju, je trdo iztrkal krtačo, jo obesil na žebelj in šel proti vratom. Ne da bi se ozrl, je izpregovoril ukažujoče:

»Zanaprej nimaš pri konju nič opravka. Da veš!«

Nato je naglo odšel.

Jera je prenehala z molžo, odprla usta in pogledala za njim. Ali Franceta ni bilo več. Jera je molzla dalje. Ko je bila gotova s Pisano, ni pristavila stolčka Rumenki. Naslonila se je pri konju ob paž.

»Takole se človeka naveličajo, ko je enajst let pri hiši,« je začela glasno govoriti sama seboj. Kobilica se je ozrla proti njej in je zaprhala.

»Ti tudi brzkaš name, konjavs grdi; zato, ker sem ti tako stregla. Oba sta enaka z gospodarjem, nehvaležnika.«

Stisnila je glavo med dlani in život se ji je stresel jeze in žalosti.

France je do poldneva pohajkoval krog hiše. Vsepovsod si je dal opravka z malenkostnimi rečmi. Ali vse to delo je bilo prazno postopanje in nemirno čakanje. Včasih je pogledal proti rebri, kjer so se raztezale Jančarjeve njive in travniki. Opazil je na njih žensko, ki je žela travo in jo zlagala v koš.

»Bog ve, če je Franca,« je premišljeval in dolgčas mu je bilo. Težko je pričakal poldneva.

Po južini se je začel umivati. Nato je šel v svojo sobo in se vrnil iz nje prazne oblečen. Obe — Jera in Lojza — sta se zavzeli, ga motrili, se spogledali, ali reči ni upala nobena besedice. France pa tudi ni rekel, kam da se je naravnal. Kar šel je. Jera je gledala s praga za njim, da bi ujela, kam bo krenil. Ko ni zavil proti Jančarju, se je razveselila.

»Kakor bi šel oklice postavljat na faro, tak je bil,« se je obrnila proti Lojzi.

»Ima pač take opravke,« je odvrnila malomarno Lojza, ki je zatajevala vzbujajočo se nevoljo, da kar tako gre z doma ob lepem delavniku.

France jo je mahnil po bližnjici proti županu. Ves vesel je bil, ko ni bil doma in je spet mislil na Franco.

Župan je imel gostilno. V prostrani sobi je sedelo par mož za mizo, ko je vstopil France.

»Kaj je pa tebe zmotilo, Matic, da si zašel v krčmo. Na, pojdi pit!« mu je ponudil star možak kozarec in mu napil.

»In kakšen je. Ali si bil v Ljubljani?«

»Na dobro zdravje,« je dvignil France kozarec in srknil vino.

»Pri županu imam posla,« je razlagal France.

»Škoda, ko ga ni doma. Na glavarstvo je šel,« se je oglasila županja za njegovim hrbtom.

»Ali res?« se je začudil Matic. »Kdaj pa pride?«

»Pred nočjo ga ne bo. Morda meni poveš, da ne boš imel še ene poti.«

Matic si je z roko popravil klobuk, da bi zakril rdečico, ki jo je občutil v licih.

»Saj je vseeno. Ni take sile,« se je izgovarjal in ni upal razodeti, čemu je prišel. »Dajte mi četrtinko!«

»Tebi se godi, Matic,« je začel starejši pivec.

»E, godi. Tako, tako,« je skomizgnil France z rameni.

»Kaj boš,« je povzel starejši. »Denar imaš, zemljo imaš, vojske si prost — samo žene ti manjka.«

»U, saj ta bi se že še dobila, če je to vse,« ga je zavrnil Matic in se je sam sebi čudil, ko je slišal svoj glas, in se je bal, da ne bi vsi v njem slutili hrepenenja po Franci.

»Pa bi se ti res spodobila,« je pomagal mlajši, »da bi imel vsaj en križ pri hiši, ko nimaš sedaj nobenega.«

»Nobenega?« se je nasmehnil France.

»Če ga imaš v kotu za mizo, drugega gotovo nimaš,« mu je spet ponagajal starejši.

Županja mu je prinesla četrtinko, ujela razgovor in mu pomagala:

»Nič se ne meni, Matic. Tle-le oče ti nalašč nagaja. Vsak ve za svoje križe, kaj ne?«

Matic je bil vesel pomoči. Hitro je iztočil četrtinko, izpil in si naročil drugo:

»Še eno, ko imam vsega dovolj!«

Pogovor se je zasuknil drugam, Matic je vrtel steklenico med prsti in ugibal, kaj bi sedaj ukrenil, ko ni bilo župana. Vedel je, da dela župnik prošnje, ali nekam bal se ga je. Če bi ga le začel viti, zakaj da ni Franca sama prišla, bi se kdovekako nerodno zagovarjal. Raztreseno je poslušal pogovor in je pogosto kar na slepo pritrjeval, dokler se ni z vinom toliko opogumil, da se je hitro odločil, plačal in šel.

Spočetka se mu je zdela stvar čisto naravna, da prosi za Franco. Čim bolj se je bližal župnišču, bolj ga je skrbelo. Vse je dodobra preudaril, kako bo govoril o Blaževem naročilu, kako da Franca kar nič ne utegne in da se je on ponudil in naredil to pot.

Ko je stopil v župnišče, se je ustrašil. V veži pred pisarno je sedelo in čakalo pet žensk. France je bil v toliki zadregi, da je plašen obstal za durmi in se odkril. Ženske so se mu namuznile in si pomežiknile in Cajnarica je rekla:

»No, Matic, ali si tudi prišel po podporo?«

Matic bi bil zaklel in položil desetak na mizo, ko bi se bil mogel izmuzniti.

»To je le za ženske,« je spravil počasi iz sebe, se pokrnil, ko se je toliko zavedel, da je napravil neumnost in snel klobuk že v veži.

»A, kaj, nič bi se ne branil denarja tudi ti ne,« se je oglasila Dolinka. »Si preveč volk nanj.«

France je godrnjal, da je vse pošteno prištedil, če kaj ima, in je medtem poiskal sedež prav v zadnjem kotu veže za omaro.

Vrata v pisarno so se odprla, ženska je prišla iz sobe z zglasitveno polo, za njo se je pokazal župnik in velel:

»Le kar naprej!«

Dasi se je France stiskal za omaro, ga je župnik vseeno opazil.

»Kaj pa ti, France?«

»Naj le te opravijo po vrsti. Nekaj bi rad govoril z Vami.«

»Oklice bo postavil,« se je vmešala jezična Francija.

»Prav,« se je nasmel župnik in se vrnil v pisarno.

»Saj ni res,« je hitel France in jezno pogledal žensko.

»I no, kaj za to, če bi jih. Čas ti je!« je govorila Francija.

»E, France je navihanec. Počaka, da mine vojska, potem si poišče kako bogato vdovo,« je razlagala Dolinka.

»Tebe ne pobaram in Francije tudi ne, da vesta,« je od jeze postajal grob. In čezdalje bolj je bil prepričan, da vse vidijo njegove misli in da ga samo zaradi France zbadajo. Kakor na trnju je presedel, odgovarjal ženskam zadirčno in se globoko oddahnil, ko je šla zadnja v pisarno.

»France, sedaj pa le sem. Same prošnje delam. Ti mi boš vendar kaj drugega povedal,« je povabil župnik Matica v pisarno, ko je odšla zadnja prosilka.

Francetu je bilo nerodno.

»Vidijo, naj ne zamerijo,« je začel okorno, »jaz prihajam tudi zavoljo prošnje.«

»Zavoljo kakšne? Sedi in povej!«

Župnik je sedel k pisalniku, France je potipal z roko po stolu in tudi sedel.

»Zavoljo Jančarja prihajam.«

»Da bi ga oprostili, kaj ne,« je povzel naglo župnik. »Nemogoče! Nikogar ne oprostite.«

Matic se je jezil in bi se bil rajši ugriznil v jezik, kakor da je moral povedati, da je prišel le zaradi France.

»Vidiš, kako sem se previdno skrila za Jančarja, pa me je mož koj izbezel na dan,« je mislila in rekla glasno:

»To se pravi: prišel sem, ker me je Jančar naprosil, da bi preskrbel za Franco, za njo,« je naglo popravljal, »za ženo, podporo. Če je kaj upanja.«

»Za Jančarico, seveda! Ta naj prosi! Gotovo dobi!«

Župnik je segel po debeli knjigi in začel listati po njej.

»Koliko je številka pri Jančarju?«

»Sedem, gospod.«

»Aha, tukaj je.«

Takoj je začel pisati zglasitveno polo.

»Ali ima Jančarica kaj dolga?«

»Dva tisoč,« je rekel.

»Ali goldinarjev?«

»Goldinarjev,« je potrjeval Matic.

»Tako, sedaj je prošnja narejena. Tukaj-le sem naj se Jančarica podpiše — saj zna pisati? —«

»Dobro.«

»Torej tukaj spodaj, potem naj nese polo k županu, da jo še on podpiše in pošlje na glavarstvo.«

»Če bi jo jaz nesel, saj sama kar ne utegne, ali bi bilo vseeno veljavno?«

»Vseeno!«

Župnik je zganil polo in jo dal Maticu.

»Kako kaj delate v hribih? France, ti lahko kaj pomagaš, ko si tak korenjak.«

»Pomagam. Jančarici sem vse omlatil na gepelj.«

»To je lepo, France.«

»Me je Blaž naprosil,« je vmes tiščal Matic Blaža naprej, da je skrival Franco.

»Le daj in pomagaj še vnaprej.«

»O, saj bom, gospod. — Koliko sem dolžan?« je spravljal Matic prošnjo skrbno v žep.

Župnik je potrkal Franceta po ramenu:

»Ti pomagaš z gepeljnom in sem prepričan, da nisi nič zaračunal, ali kaj malega —«

»Nič, tudi vinarja ne in ga ne bom.«

»Torej, Bog daj, da veliko dobi, sirota. Z Bogom, France!«

Matic je bil tako vesel samega sebe, vesel župnika, prošnje in celega sveta, da je šel zoper vse svoje navade na delavnik v krčmo in se pomudil do mraka. Nato je romal s prošnjo proti domu, pa ne domov — ampak k Franci iskat podpisa. »Poglej, kar vsa pota kažejo k njej,« ga je nekoliko vinskega spet obletavala skušnjava in ves srečen je pritiskal prošnjo z laktjo k sebi.

Ko je vse razložil Franci, se ta ni več upirala in je podpisala. Matic je pil hrušavec in pozabil, da ni doma na Kozjem hribu, dokler ga ni opozorila Franca. Zoper navado ji je segel v roko, jo pogledal s takim pogledom, da so Franci še v temi žarele njegove oči in se jih je veselila in se jih je bala.

(Dalje.)

DR. IVAN KNIFIC: V RUSKEM TURKESTANU.

Kaj me je zvalo v Turkestan? Sam ne vem. Zahotelo se mi je nečesa izrednega, pustolovskega. Bral sem bil Sven Hedina, ki popisuje azijske puščave; tedaj se mi je rodila želja, ogledati si kaj sličnega.

Ko sem se nasitil moskovskih znamenitosti, sem razmišljal, kam naj zaobrnem korak. Na povratku bi bil rad obiskal tudi južno Rusijo. Šine mi v glavo: »Čez Turkestan in Kaspiško morje se popeljem na Kavkáz, odtod pa k Črnemu morju.« Zamislil, izpolnil.

Zanimivosti nudi Turkestan prav malo. Baedeker mu je posvetil samo par strani suhoparnih zemljepisnih, narodnostnih in zgodovinskih opazk.

Ko sem se vozil v Moskvo, sem se razgovarjal z možem, ki je prehodil celo Rusijo. Ko sem ga vprašal, je-li poučno, potovati po Turkestanu, mi je odgovoril: »To so divji kraji. Znamenitosti tam doli ni nikakršnih, vročina pa je neznosna.« Svetoval mi je, naj se rajši peljem po Volgi ter si tam ogledam Kavkaz in Krim, to da je najlepše v Rusiji. Ko sem dve leti pozneje izpolnil njegov nasvet, sem uvidel, da je govoril resnico. O Turkestanu je sodil pravilno; vendar pa je potovanje po ruski Osrednji Aziji vsaj deloma zanimivo. Ni mi žal, da sem stal pred visokim Pamirjem, ki loči Ruse od Indov in Kitajcev. Drobtine, ki sem jih nabral na tem potu, so sicer neznatne; ker se pa ob svetovni vojski marsikdo zanima za kraje, koder biva začasno tudi nekaj naših rojakov, hočem kratko načrtati, kar sem doživel v teh pokrajinah.

1. NA KAZANSKEM KOLODVORU V MOSKVI.

Izvošček je obstal pred Kazánskimi kolodvorom v Moskvi. Z mrzlično naglico sem stopil k blagajni ter zaprosil: »Andižan, vtarój klas! (A., drugi razred!)«

»Andižan?« je neverno ponovil uradnik, meneč, da me ni dobro razumel. Andižan pa je zadnja postaja ruske osrednje-azijske železnice, pod gorovjem, kjer mejijo Turkestan, Kitajska in Vzhodna Indija.

»Da, da, da,« se odzovem po ruskem načinu.

Mehkemu ruskemu značaju nasprotuje enkratni ali dvakratni »da«; to bi se glasilo pretrdo, preveč »po njemecki«, po pruski. Navadno

ponavljajo besedico trikrat; ob izgovarjavi tudi »pojejo«,¹ tako da je srednji »da« za cel ton višji od prvega in tretjega. Dostikrat ponavljajo »da« celo štirikrat ali petkrat. Spominjam se možička, ki mu je tekel jeziček liki mlinsko kolo; če ga je kdo prekinil za trenutek, je takoj povzel govor s petkratnim: »Da, da, da, da, da!«

Brez ugovora mi je uradnik podal vozni listek. To se mi je čudno zdelo, ker sem čital v knjigi: »V Turkestan se sme potovati le s posebnim dovoljenjem ruske vlade. Za tako dovoljenje mora turist najmanj osem tednov, preden nastopi pot, prositi v Petrogradu po poslaništvu svoje države. V prošnji mora natančno navesti, kod bo hodil, katere kraje bo obiskal in koliko časa se bo kje mudil.« Ta postava se nahaja še v najnovejšem Baedekerju iz leta 1913. Mislim pa, da je ne upoštevajo, ker sem prejel vozni listek brez ovire; tudi v Turkestanu me nihče ni izpraševal po vladnem dovoljenju. To postavo so najbrž izdali za tiste čase, ko v Osrednji Aziji še ni bilo mirno in varno.

Ruske železnice so za velike razdalje zelo poceni. Za 3810 km dolgo pot iz Moskve do Andižana sem plačal v drugem razredu samo 32 rubljev (= 80 K). Z istim listkom sme potnik vožnjo prekiniti, kjerkoli hoče in kolikorkrat hoče; treba je samo na dotični postaji ob prihodu in pred odhodom stopiti k blagajni ter prositi potrdila. Neštetokrat sem klical: »Otmjétku, pažálujsta! (Pripombo, prosim!)« in vedno je uradnik molče pritisnil pečat. Vendar pa velja listek le za gotov čas, od Moskve do Andižana 11 dni; po tem roku zapade, četudi potnik še ni dospel na določeni kraj.

3810 km je velikanska razdalja. Da sem se vozil neprenehoma, bi bil na cilju šele v petih dneh, dasi ruski osebni vlaki ne vozijo počasi. Ko bi okrog Ljubljane s takim polumerom načrtal krožnico, bi se ta krog na severu raztezal do vrha Špicbergov, bi šel ob sibirski strani Urala navzdol, bi prerezal Perzijo in Arabijo, dosegel Abesinijo, obkrožil vso Saharo in se po sredi Atlantiškega oceana vračal na sever. Ko bi se kdo iz Ljubljane prek Italije, Francije in Španije peljal v Lizbono, bi prevozil samo 2976 km, torej

¹ Kolikor sem opazil, najbolj »pojejo« v moskovski okolici; pa tudi drugod marsikje zavijajo kot stare ženice po Dolenjskem.

834 km manj nego iz Moskve v Andižan. In vendar tudi ta razdalja ni velika z ozirom na sibirsko železnico; saj meri proga od Moskve do Vladivostoka 8134 vrst ali 8680 km.

Na Ruskem imajo počasni vlaki po štiri razrede, »pasažirski« (osebni) tri, »skórij pójezd« (brzovlak) pa dostikrat samo dva. Tarif je razdeljen v »pasove«; čim višji je pas, tem cenejši je. Cene so razdelili tako: Če stane četrti razred 1 rubelj, se plača za tretji razred 2, za drugi 3, za prvi 5 rubljev.¹ Gospoda se vozi v drugem, bogatini pa v prvem razredu. V četrtem oddelku sedežev ni, v tretjem so leseni, v drugem blazinasti, s platnom prevlečeni, v prvem žametasti. Vozovi tretjega razreda so zeleno pobarvani, drugega rumeno, prvega modro.

Drugi razred je prav snažen, postelja mehka, občinstvo elegantno, v tretjem pa je manj snage, potniki mešani. Sicer se pa snažnost ravna po gubernijah. Na varšavsko-petrograjski progi so tudi kupeji tretjega oddelka zelo dostojni; po vseh vozovih so vpeljali električno razsvetljavo. Nasprotno pa so bili na progi Vologda-Arhangelsk v drugem razredu moji sopotniki branjevci in pomorščaki; napili so se »vodke«, da so zasmrčali na sedežu. Eno napako pa ima drugi razred po celi Rusiji, da je namreč prenapolnjen. Prvi razred je predrag; zato vsi boljši sloji tišče v drugega. Po ruskih železnicah je gneča sploh zelo velika, ker vozi razmeroma malo vlakov. Potniki se trgajo za sedeže. Po pravilu: »Kdor prej pride, prej melje,« se vsujejo v kupeje, da v kratkem zasedejo vse prostore; zakasneli s težavo dobe kak prostorček.

Posebno bi se potniki gnetli na vlakih, ki od središča vozijo do skrajnih državnih mej, kakor iz Petrograda čez Moskvo v Odeso, v Sebastópol na Krimu, krog Kavkaza v Batum, ali pa čez Ural v sredo Sibirije. Na teh vlakih preživijo potniki po pet dni, na sibirski progi še več. Da se ne gnetejo, so vpeljali posebne listke za sedeže, kakor so v navadi tudi v nemških D-vlakih. Tak listek Rusi oficielno nazivljejo — »plackarta«.

Stopil sem v čakalnico, kjer je tudi restavracija, in srkal vroč čaj. Pihal sem v čašo, obenem pa razmišljal, kaj me vse čaka na poti. Kako bom shajal z jezikom, mi ni bilo mar. Po mestih in ob kolodvorih se brez dvoma dobe ruske jedilnice in čajnice. Četudi sem slabo govoril ruščino, me ni skrbelo, da ne bi dobil jesti in piti. Strašila pa me je silna vročina, ki gospodarji po

¹ Ob času svetovne vojske so vpeljali na vse vozne listke 25 odstotni davek »v vojne namene«, kar bo zneslo v enem letu 150 milijonov rubljev.

srednjeazijskih puščavah. Solnce se upira v pesek, vode je malo, deževja nobenega. Tudi prebivalci so mi prihajali na misel. V Turkestanu prebivajo Kirgizi, Tatarji, Turkmeni in drugi mohamedanski rodovi, ki tujcem najbrž niso prijazni. Če človek potuje sam, nima toliko poguma, kakor ga ima, če potuje s tovarišem.

V gosposki čakalnici se je nabralo dokaj potnikov. Skoraj vsi so pred odhodom pili čaj po ruskem načinu »s limončkom«, seveda brez žganja. Strežniki tekajo od mize do mize. Moskovski natakariji imajo to posebnost, da nosijo široko belo obleko in daljši suknjič, prepasan z belo vrvico. Po obrazu se jim pozna, da niso pristni Rusi, marveč Tatarji, ki so se pa navzeli moskovskih navad in jezika. »Čelovjék, stakán čaja! (Strežnik, čašo čaja!)« zakliče gost. »Harašós!«¹ se odzove Tatar in skoči k samovaru.

Četrť ure pred odhodom vlaka pozvoni prvič, znamenje, da smemo stopiti v kupeje. Nastane gneča. Naučil sem se tako-le: Poklical sem postrežčka, podal mu prtljago ter naročil! »Drugi razred, na vrhu!« — »Harašós!« in postrežček je čvrsto odrival potnike, stopil v čeden voz, odbral mesto »na vrhu«, priredil ležišče, in ko sem mu stisnil nekaj drobiža, se mi zahvalil: »Spasíbo! (Hvala!)«²

Kdor je potoval po carstvu, hvali udobnost ruskih železnic. Da ne pretiravam, navajam neki berlinski časopis,³ kjer Nemeč piše tako-le: »Potujem vsako leto; poznam nemške, avstrijske, francoske, švicarske . . . železnice, pa sem vedno vesel, ko zopet sedim na ruskem vlaku. Seveda bi bili kupeji lahko snažnejši, vlaki bi lahko vozili hitreje ter se manj časa ustavljali na postajah, vendar pa se nikjer tako udobno ne potuje kakor v Rusiji. Sove bi nosil v Atene, kdor bi hvalil vzorne, sila udobne kupeje I. in II. razreda, kjer dobi vsak potnik brez doplačila ponoči ležišče in kjer vlakovo osebje s potniki vljudneje in postrežljiveje ravna kot pa marsikje, koder gospodarji višja kultura. — Res je, da v svetem carstvu ni vse tako, kakor bi moralo biti; kar se tiče cenih in udobnih železnic, bi si marsikatera kulturna država zahodne Evrope brez pomisleka vzela za vzor staro matuško Rusijo.«

Slovenka mi je pravila v Vladikavkazu, da je potovala v domovino. Tožila mi je o neudobnih

¹ Skrajšano iz: »Harašó, súdar! (Dobro, gospod!)« Tako venomer ponavljajo natakariji, kočijaži pa trgovski uslužbenci, posebno še v Moskvi.

² Po knjigah uče, da se Rusi zahvaljujejo: »Blagodarjú!« Vendar pa je ta beseda v navadi le med izobraženci; preprosti človek se zahvaljuje večinoma »Spasíbo!«

³ »Die Welt auf Reisen«, 1911, str. 553.

kupejih po naših železnicah in je pristavila: »Iz dna srca sem zahvalila Boga, ko sem zopet sedla na ruski vlak.«

Glavna udobnost ruskih vlakov je — postelja, ki na njej zlekneš svoje ude, nemoteno zaspiš in počivaš v jutro, dokler se ti zljubi. Sedežem so dali kot naslonjalo steno, ki se dvigne ter pritrdi z močnimi peresi in palicami; spodaj (»vnizú«) nastane ležišče in meter višje drugo (»na vjerhú«). Taka ležišča prirede tudi ob oknih. Na večer se cel voz pretvori v veliko spalnico. Domačin prinese s seboj mnogo posteljnega perila; saj bo v istem kupeju stanoval morebiti nekaj dni. V zahodnih gubernijah si more vsakdo za 50 kopejk izposoditi posteljo: žimnico z rjuho, zglavje in odejo. Dohodki od izposojene oprave se stekajo v preskrbovalni sklad železničarskih vdov in sirot. Če ponoči dobro počiješ, izvršuješ tudi dobro delo v korist nepreskrbljenim sirotam. Ni čudno, da je Rusu vseeno, se-li vozi podnevi ali ponoči. Marsikdo, ki bi se podnevi dolgočasil ob nepreglednih planjavah, se vozi ponoči. Celo praktični Baedeker svetuje turistom, ki potujejo iz Petrograda v Moskvo, naj sedejo na večerni vlak, da so zjutraj že na cilju.

Za sosede sem dobil častnike, ki se jih v 2. razredu vozi posebno veliko. Nosijo zelenkasto uniformo; sabljo so si pripasali na dolgo jermenje. S sopotniki malo govore, pač pa pridno prebirajo časopise. Čudil sem se, da ruski vojaki, največ seveda oficirji, s tako vnemo bero časnike.

Ko sem se ustanovil na vrhnjem ležišču, sem sedel na rob in pričel pisati beležke. Moj spodnji sosed se je poslovil od svojcev in hotel na svoj sedež; ker pa so mu bile napoti moje noge, se mi je nasmehnil: »Vi pa sedite kakor na aeroplanu.« Prusak bi se bil razkoračil ter

mi očital neolikanost, Rus pa mi je stvar dopovedal na preprost način. Seveda sem se brž premaknil in izgovarjal: »Izviníte! (Oprostíte!)« Častnik pa je zamahnil z roko in pripomnil: »Ničevó!«

Beseda »ničevó« — mi bi rekli: »Nič ne de!« — se križem Rusije sliši neštetokrat. Pravijo, da je »ničevó« značilen za Rusa. Če si po nesreči koga dregnil in se opravičuješ, ti odgovori: »Ničevó!« Pa tudi, če koga ozmerjaš, se ti zasmeye: »Ničevó!« Če je kdo zapil ali zaigral denar, se tolaži z »ničevó«. Če so koga zaprli in obsodili, reče brezbrizno: »Ničevó.« Z »ničevó« izgovarja Rus lenobo, netočnost, počasnost.

Meščan je najel kočijaža. Ta se je napil vodke. Gospod ga ogovori: »Izvošček, ti si pijan.« — »Ničevó.« — »Zamudil si pol ure.« — »Ničevó.« — »Tvoj konj je staro kljuse.« — »Ničevó.« — »Glej, padel si v blato; ves umazan si.« — »Ničevó.« — Vozita se dalje. Karéta se ziblje z ene na drugo stran ceste. »Vozi pametneje!« opomni gospod voznika. — »Ničevó.« — »Kje imaš knut? Gotovo si ga zgubil.« — »Ničevó.« — Slednjič se prevrmeta v jarek. »Durák stari!« se razjezi meščan. — »Ničevó, bárin, ničevó!« se izgovarja izvošček. Tedaj vzkipi gospod: »Čort vazmí tebjá!« — Odgovor: »Ničevó!«

Ista beseda ima tudi pozitiven pomen. Mož, ki izgovarja to besedo, je energičen, neodjenljiv. Naj se zgodi, kar hoče, on vztraja in vrši svojo dolžnost; ne straši ga trpljenje in trud, ne omaje ga boleost, ne starejo ga udarci usode. »V tej besedici lahko leži heroizem, največje samozatajevanje in pogum, ki žene naravnost v smrt. V tej preprosti besedi je skrita velika sila ruskega plemena.«¹

(Dalje.)

¹ B. Vošnjak, Na razsvitu, str. 159.

FRANCE BEVK: ČRTICE.

ZLO.

vlaku, ki je bežal čez zasneženo, na visoko zasneženo planjavo, smo sedeli in deloma molčali. Tupatam se je kateremu ukral vzdih ali ušel pogled skozi okno v gosto naletavajočo množico snežink, nepregledno, tja do sive daljave se raztezajočo. Kot bi nosili vsi nekaj na sebi, česar ne smemo razodeti drug drugemu ali ne znamo povedati v tem človeškem, jecljajočem jeziku.

Ob oknu vojak-sanitejec, na drugi klopi je ležal vojak-infanterist. Poleg sanitejca stara ženica z žalostnimi očmi in rokami na kolenih in jaz. Še par ženic, debela gospodična s topim pogledom in cajno na kolenih. Poleg nje vojak z mladimi brčicami in še nekaj drugih ljudi; med njimi žena iz Istre, ki se pelje z obiska od sina, in rdečeličen vojak.

Na postaji v ozki dolinici, kjer se komaj vidi

kos neba, je vstopilo nekaj ljudi in zasedlo begajočih pogledov prostore. Neki mož plahega pogleda se je usedel k nogam ležečega vojaka. Ta je skrčil noge k sebi in prestrašeno pogledal. Sanitejec je vstal in zamahnil z roko vojaku, naj se razpoloži po klopi, onemu pa, naj se odstrani. Opravičil se je:

»Er ist krank!« Pokazal je na ležečega. Mož s plahim pogledom se je počasi dvignil. Sosed, ki mu je sedel nasproti, je pa rekel: »Tudi ta je plačal! Vstane naj, kaj leži!«

»Bolan je!« sem pojasnil.

Pogledali so nanj vsi, celo iz sosednjih prostorov so se obrnile glave nanj in ga motrile. Imel je velike, neznane groze polne oči, ki so me s prvim trenutkom zanimale, kot da mi imajo mnogo povedati. Na visokem čelu trudnost in poličih. V potezah krog ust in v bradi, prišpičeni na nemški način, boleost in vse skup pomešano s hlastnim nemirom.

»Geisteskrank!« je pojasnil sanitejec, potipal mu žilo, poslušal sapo in pogledal na majhen toplomer, ki ga je imel v žepu.

Ženica se je nagnila k meni z boječimi očmi, kot bi nekaj slutila: »Kaj je?«

»Blazen je.«

Sklenila je suhi, žilasti roki. Bolnik je rahlo zaprl oči.

»Ali . . . tam . . . gori? . . .«

»Da! Marsikateri . . . Jaz bi tudi! . . . Kake sledove bo pustilo v marsikateri duši, za celo življenje: polblaznost, živčni napadi in drugo . . . Mnogo, največ jih bo moralno podivjanih. Redki so oni jekleni ljudje, ki bodo izšli nedotaknjeni.

Mlada gospa mi je pripovedovala: »Moj mož plane iz spanja in tresoč se kriči: — Vidim ga, vidim! Joj! — Jaz: — Koga vidiš? — On: — Njega, njega, obešenca! Kako me gleda, joj, kako me gleda z rdečimi, izbuljenimi očmi, kot strta miš! Ta zabuhel obraz! Viseče roke! Kaj si zakrivil, ko imaš komaj dvanajst let? Pusti me! Pa le, kako me gleda, kot da me česa toži! . . . — Ko se je predramil, ni hotel vedeti ničesar o tem. Sploh o ničemer. — Nič! Nič! Dosti! Pusti me tudi ti! Ne vem ničesar! Bil sem, bil, bil do omotice, nezavedno in strašno . . . Ne vem ničesar! — Tako je pravila mlada gospa.

Hudo je vse to in zlo, kar se glasno govori, kar se šepeta in v sanjah blede, in vse tisto, kar se niti sanjati ne sme, za kar ne vemo imena in ne dobimo besed! . . .«

Nekateri so poslušali. Vojak z malimi brčicami je nategnil obraz v značilni izraz, s katerim

vojak prezira civilista, in je rekel: »Vsakdo naj bi poskusil!«

Mož, ki je sedel poleg mene, je uprl v vojaka strčé svoje sive oči in ni rekel ničesar. Vojak je čutil odgovor teh oči in je pogledal skozi okno.

Rdečelični vojak, ki sedi zadaj, se vtakne v pogovor.

»Hudo? Kaj je hudo? Mraz in lakota, mokrota, trda tla — to je zlo! Ono, kar pravite Vi, to ni nič! To ni nič! Kdor znori . . . kaj bi mu dejal? Samo eden me je oplazil po rokavu in — to me je ujezilo, da . . . ne smem reči, kaj in ne koliko . . . Zdaj grem nazaj . . . Ranjen sem, a vrnem jim! . . . Zlato svetinjo si zaslužim!«

Vojak z rdečimi lici je pripovedoval na široko, pri tem so se mu grobe poteze krog ust le še bolj razširile . . . Skoraj kričal je in bolnik je planil pokonci. Ljudje so ga gledali, nevoščljivi mu za zlato svetinjo, in so ga hvalili. Drugi so molčali.

»A? Kaj pravite? Da! Tak mora biti vojak! Tak! . . .« Gledal je po obrazih, da bi žel pohvalo in začudenje. Lica so se mu svetila.

»Oh, jej!« Ženica je vzdihnila in pogledala skozi okno. Sneg, neprestano se nasipajoč . . . Ob straneh visoke bele stene. Kupi snega mimo oken. Tu tam so stali v snegu kidajoči delavci in zrlji za vlakom, celo ženske so bile vmes. Premrlih rok in obrazov in vendar se smehljajo in pozdravljajo, naslonjeni na lopate in zaviti v plašče ali žakljevine. Snežinke so jim primrznile na telo.

Pogledal sem ženico z dolgim pogledom in tisti trenutek me je obvladala blazna misel, da bi razbral vsebino teh neštevilnih in različnih gub na njenem obrazu.

»Kaj je?«

»Nič!« Splašila se je mojega vprašanja. Potem se je obrnila do mene. Kakšne so bile njene oči! . . . »Ali — bo moral tudi moj Pavel? . . .« Beseda se ji je tresla in pogled in roke. Jok je stopil na tenke, brezkrvne, drhteče ustne.

»Tudi!«

»Ah! . . .« Jok se je utrgal, kot se zlomi veja z drevesa. Drugi se niso zmenili za naju, ali zato, ker je jok priskuten, ali zato, ker so poslušali anekdoto, ki jo je pripovedoval vojak. »Saj ne bo! Saj ne bo! On ne bo mogel . . . Poznam ga! Razjokal se bo nad vsem in ne bo . . . Moj dobri Pavel!«

»Mora!«

»Ali ga nisem učila? Če premislim: mnogo sem ga učila! Ali nima dovolj globoko v svojem srcu? . . . Učila sem ga, kar je v moji vesti in

*Donatello: Mati božja z Detetom.
Padova; Basilica di S. Antonio.*

v katekizmu . . . in je verjel! — Sem ga učila napačno? Mislím: ni slab! Bog ve, kako je . . . Kadar je mir, bi bilo kaznivo.«

»Aj!« — Pogledal sem jo z nasmehom; ona pa je gledala name s pogledom, kot bi nečesa prosila, povedala misel, ki nima dna v svoji čudežni tajnosti in bolesti in teži na njene materinske prsi.

»Vedno mislim na to. Noč in dan mi ne da miru! . . . Rekla sem mu, naj moli! ‚Molim,‘ je dejal, ‚molim, kot moli razbojnik, preden napade.‘ Ko bi vedel človek, kaj bo tam, saj veste . . .«

Zunaj je švigalo mimo oken gosto zasneženo smrečje . . .

»Jaz nisem kriva! Jaz sem ga učila! Kdo bo odgovoren zanj v večnosti? Če . . . Mi smo ljudje! Vsi zmotljivi . . . vsi . . . vsi! Drug drugega tiramo, tiramo! Kam? . . . Saj oni ne vedo, ne vedo!«

Njen glas je bil mil, tožeč, lomeč se, opravičujoč, njen pogled trepetanje, kot da vidi najdražje za las viseti nad prepadom brezdanjega, nerazumljivega. Kdo je kriv? Kdo nekriv? Vsa ta prerivajoča se množica strasti, tiranja, kljuvanja čuvstev, slasti mesa in krvi — nekaznovana? Tirajoči, tirani, prostovoljni — ti vsi — kam? — Težko mi je bilo. Dvom, ki je visel nad mano že prej, me je pritisnil . . . Zaprite in zapečatite evangelije! Iztrgajte srca!

»Mora! Mora nima odgovornosti!« sem rekel.

»Da! Mora! Kaj so napravili prvi kristjani, ko so jim ukazali, naj molijo žival? . . . Kaj lakota, kuža, mraz, trpljenje! To ni zlo! Vse bi prestal in dostal! — A tam? Kdo je pogledal tja zadaj? . . . Kdo je tam povprašal? . . . In . . . in če ne stori, kar mora, ampak, kar more? Ali ni razločka? Ali je v besedi vojna že vesoljno odpuščanje? Kdo je postavil meje, če ne Bog? . . . To je zlo, zlo!«

ODPRTO OKNO.

Svetle stene salona so pričele dobivati temnejšo barvo. Na obraze nam je padala senca. Skozi odprto okno se je jel usipati mrak v sobo. Obrnili smo se tja.

»Zaprem okno. Mrak je.«

»Ni treba. Pustite!«

»Ne, zaprem! Ni dobro tako.«

»Ne! Prijetno je tako!« je pritrdil moj temni prijatelj in gospa se je oddaljila.

Zunaj cesta in ob cesti drevje, ki se je belilo v cvetju kakor posuto s snegom. Za cesto polje in skoraj se ni več ločila iz mraka njiva

Sklonjena je bila. Z rokami je zakrivala obraz. Solze so ji kapale na krilo.

»Umirite se!« sem dejal. Potem sem dolgo iskal besed. »Čudno je! . . . Ne smemo misliti in . . . Ah! Kaj je dobro in častno? Čudovito sta se spletla Kristus in Protikristus, da ne ločimo obrazov . . . Pojmi so prevrženi, zmisel besed je drugačen . . . Ne smemo imenovati! Vse eno veliko pritajeno govorjenje . . . Še je v nas morda mnogo lepega . . . pa ne znamo . . . jecljamo . . . lažemo . . . molčimo . . . Samo v materinskih srcih je še dobro in častno! Tudi Vaš Pavel se bo spomnil. In v tem spominu bo spoved in odpuščanje radi Vas. Kdor išče in hoče krvi . . . ta! Da, ta! Na lastno vest, na lasten odgovor bi ne gromadil obtožb! . . . Gorje mu, ki bo moral dajati odgovor! . . . Vsi ti brezverni in brezumni! . . . Pomirite se! Pavel si ne bo zaslužil zlate svetinje!«

»In vendar . . . in vendar? . . .« Ženica je gledala name, kot da ima nekaj reči, a ne more in ne zna . . .

»Razumem! Strah je v nas! In če bi ne bilo tega sramotnega znamenja na ljudeh, bi bili brez moči . . . Stroj razdrobi roko, ki poseže vanj . . . Če bi nam postavili malika na trg? A? . . .«

»Zlo!«

Zajokala je skoraj na glas in si zakrila oči. Ljudje so postali pozorni. Vojak z rdečimi lici vpraša:

»Kaj joče?«

»Nič! Za sinom!« . . .

Molk. Par pogledov radovednosti in sočutja. Vojak je pripovedoval dalje.

Ženica je utihnila in si brisala oči. Bolnik se je hipoma dvignil in strmél skozi šipe z groznim pogledom . . . Sneg je prenehal. Skozi oblake je predrlo solnce in sijalo rdečekrvavo. Sanitejec je pomiril vojaka, ki se je ulegel, z očmi vedno uprtimi v okno.

od njive, le bele lise cvetočega drevja so se še svetile in umirale kakor pastirski ognji na širni planjavi. Zadaj holmi, kjer so se posameznosti popolnoma izgubljale v mrak. Samo na vrhu najbližjega holma se je svetilo nekaj belega in luč. Na najvišjem hribu zadaj je blestel zadnji sled snega in po levem pobočju se je razlivala ogromna višnjeva senca. Nad obzorjem je tlela lahna rdečkasta svetloba, ki je prehajala v ozkem pasu za debel sklad oblakov, raztegnjenih nad gorami v čudovito ravni črti kot tram, na katerem leži temno nebo. Na desni pa je izza gore lizal v

oblake plamen, grozno rdeč in miren, kot okamenel.

Prijatelj je sklonil glavo in zrl skozi okno z lahnimi gubami na čelu; oči so se mu svetile v tajnem zadovoljstvu. Naenkrat se je zresnil. Pogledal me je naglo v dno oči, pogladil se po bradi, stresel z glavo in segel v lase.

»Gledam,« je dejal čez nekaj trenutkov, »gledam, vidim in čutim. Z vsem tem, kar se dogaja tam zunaj in kar je za nas tako tiho, samovoljno in brezbrizno, primerjam sebe, naš rod in vse. Dostikrat je težko najti tisto nit, ki vse veže med seboj; pa je nekje, morda tako blizu, da je radi bližine ne najdemo. Saj vidiš cvetne ognje v morju mraka, potem nebo zadaj, tisti plamen . . . Vse skupaj, vsaka stvar posebej pada na srce. En sam neznamen rdeč cvet, ki ga vzameš na roko, ima zate morda in za vse ljudi toliko vsebine življenja, da bi ti polnil srce in glavo do smrti. In ta korak, ki ga slišiš na cesti? In ona luč tam? Če nima za koga vsebine, je sam prenizek, da ne vidi v središče vsega. Največji genij bi se mogel naslajati nad enim samim praškom celo večnost . . .«

Najina obraza sta postajala temnejša in temnejša. Prizor tam zunaj se je umikal. Le še komaj vidne linije so se pojavljale iz mraka in nama kazale vso prelest svoje zagonetne forme.

»Kaj čutiš nocoj? Kaj misliš?«

»Čutim . . .« sem zajeceljal. »Kje je vsemu izraz? Če ti pokažem skozi okno in pogledaš moj obraz, veš vse . . .«

»Največji umetnik, ki bi hotel izraziti vse, bi moral biti pesnik, slikar, komponist in plesalec. Nerazumljivo je, v kolikih formah se skriva vse, kar je lepega in pomembnega, večnega, kar beži mimo nas in ga ne moremo zgrabiti. Izraz, ki se nam zdi najdoločnejši, formalno in vsebinsko najnatančnejši, ali ni v mnogem najbanalnejši in najpovršnejši, dobrodošel diletantskemu začetku in zaostalemu mišljenju, omejujočemu se le na posamezne predmete in na predpisane forme? Slikar lahko včasih z eno potezo pove, česar ne more pesnik spraviti na dolge strani. In kako skrivnostna je roka virtuoza, ki sedi ob klavirju! To, kar mene muči vse življenje in ga ne morem izraziti, spravi on v en sam udarec, da zajoče in zavpije vse v človeku: srce in misel. En sam gibljaj plesalca nam razodene nekaj velikega, tako nerazločnega sicer, kot je ta mrak tam zunaj in plapolanje te svetlobe, pa vendar tako jasnega, kot smo jasni sami v sebi . . . Ali ne vidiš, zakaj je prešla naša doba s svojim izrazom preko slike v glasbo?«

Temni prijatelj obraz je bil že čisto črn in po njegovih kretnjah sem spoznal, da je razburjen. Z roko je segal hlastno v lase in jo deval zopet na mizo.

»Kaj ti je? Ali . . .«

»Ne! Ampak dopovedal bi rad to, kar se ne dá dopovedati in kar sam čutiš in razumeš, zato, ker tega ne morem dopovedati drugim, ki bi tega ne čutili in ne razumeli. — Zakaj sem omenil glasbo? Ta večer, vidiš, ta večer! Pokličí človeka, naj izrazi to, kar je v tistih cvetočih ognjih mraku, ki so zdaj ugasnili. Kaj ti bo povedal s svojo široko filozofijo in kam bo s tisto lepo, točno formo? Slikar bo podprl glavo in molčal, ker ni solnca, ki je zanj življenje. In vendar sta čuvstvo in misel bogata. Udari na klavir, ki ima bogastvo vseh občutij! Poišči akord, ki bo odmeval v tebi! Kaj me gledaš? Saj bodo to besede, ki bodo v eni sami vrstici vsebovale vse . . . brez filozofije? — ne, misel spremlja vsak predmet, kot človeka senca . . . večno vtelešeni trenutek, ki bo razodeval sebe in tebe in vse vesoljstvo. Akord! . . .«

S ceste je prodiral pas svetlobe v sobo.

»Najneizraznejše stvari so v akordu, ki je človeku najbližji in pristopen najnižjemu. Čigar srce je resonančno, da zatrepeta ob vsakem gibljaju, ta ga razume. Nekaterim je večno zaprt. — Ne more se ponoviti, ne peti, ne deklamirati, ne opisati, kot se opiše slika, ampak je in govori sam in se razodeva. To je izraz vsega onega jecljajočega, ki se drugače ne dá izraziti in ima v sebi samem svoj izraz ter se zdi nerazumljivo in neumno tistemu, ki išče jasnosti, ki pa je sama na sebi nepopolna in smešna, ker slika noč v živih barvah, hodi z gotovostjo po pokrajinah, ki jih je komaj slutnja dosegla. In v znak omejenega mišljenja ponatiskujejo na zadnje strani svojih revij najmarkantnejše neumnosti v zgled, kako bi ne smelo biti, tako, da stvar njim samim reži z grobo zarezano satiro v obraz . . .«

Smejal se je s prisrčnim smehom in spustil roko na mizo. Lasje so se mu usuli na čelo. Ogromna senca na zidu se je zganila. Na nebu je gorelo nekaj zvezd.

»Gorje mu, kdor bi se objemal s tistimi, ki capljajo, se bratil z onimi, ki gredo, in ne dirjal poleg velikega, breztelesnega jezdeca, kateri ima sam nesmrtnost in življenje v očeh — čas. Ampak tako je breztelesen, da vsaka misel v človeku trepeta, ali se ni oddaljil, ali ni daleč pred nami? . . .«

Ta trenutek so se odprla vrata: luč se je razbleščala po salonu, da sva za hip zamižala. Potem smo okno zaprli.

PODOBNI OBRAZI.

»Kaj me gledaš? Vidim, tvoje oči me vprašujejo. Moj obraz ti mnogo pove, a vsega do zadnje skrite pičice ne morem vedeti niti sam...« je dejal svojemu prijatelju in uprl vanj velike, razbolele oči, kot bi hotel brati z njegovega obraza, kaj misli v srcu. Ta se je začudil in pogledal na prijateljev obraz, v resnici spremenjen, s katerega se je brala nemirna duša in skrito trpljenje. Potem je uprl oči mimo njega na veliko zrcalo, viseče na steni, ki je prikazovalo ljudi in predmete v čudni karikaturi.

Kavarna je bila malone popolnoma prazna. V kotu je sedel star penzionist, udobno naslonjen na blazinast stol. Še neki gospod in gospa. Pikolo je brisal prah z miz, natakarkar je uravnaval časopise in stopal vsak trenutek na prag, kot da koga pričakuje. Par muh, prežečih na polivke. Solnčna proga na tleh, ki se je neprestano premikala.

»Jaz trpim,« je dejal rjavolasni in rjavooki, svetlolasemu in modrookemu, ki mu je sedel nasproti, in je zopet pogledal nanj. »Jaz trpim.« Potem ni rekel nič več, samo obraz je nategnil v bridek izraz, bodisi zato, ker ga je res nekaj zbolelo, ali pa, da bi prepričal prijatelja o resnici. Čutil je celo, kako mu je páhnila rdečica v obraz.

Modrooki se je sprva začudil in ga pogledal tako ostro, kot da hoče prebosti v tisto tajnost. Bil je v zadregi. Katera je ta boleost in kje je primerna tolažba? Zato je molčal.

Ivan Severnik — se je imenoval rjavooki — je bil srečen človek, vsaj eden izmed onih ljudi, ki jih prištevajo k srečnim in ki nimajo po javnem mnenju pravega vzroka, da bi bili nesrečni. Rojen je bil v ugodnih razmerah, sin uradnika, ki je bil vesten človek, nenavadne samostojnosti in povsod priljubljen. Hodil je v mestne šole, potem v gimnazijo, kjer se je učil najbolje; to je o njem vsakdo povedal pri naštevanju njegovih vrlin, ki so menda podlaga sreči. Pozneje pa je prekinil študij, dasi nihče ni vedel, zakaj, in je kljub svojemu napredku in nenavadnemu talentu vstopil v službo, nižjo, kot bi zahtevala njegova izobrazba. Ljudje so mu to molče oprostili šele tedaj, ko se je s svojo vestnostjo nehote znašel na stališču, ki mu je šlo. Videli so ga vedno prijaznega, smehljajočega, brez želja in strasti po časti. Srečen je! — so govorili za njim. In če bi ga samega vprašali, bi se bil v odgovor smehljaj, govoril morda o ženi, o dveh otrocih, o lastni hišici in se še vedno smehljaj. Bil je človek, ki ni govoril naravnost, ampak je dal vse razumeti. Mnogokdaj so se izrazili o njem, da je zagoneten.

Modrookemu je bilo res nerazumljivo. Danes se ne smehlja, ampak govori naravnost, kot ni njegova navada. Vpraša ga: »Kako ti gre?« — Pa reče: »Neznansko trpim!« Resen obraz, razoran s tistimi značilnimi potezami trpljenja, tenko in ozko začrtanimi. Oči so malo zabuhle in rdeče, kot od joka ali bedenja, in malo srda gleda iz dna zenic. Par sivih las, da, nad ušesi cel šop, in brada in brki razmršeni. Roke tenke, nagubane kot obraz in trepetajoče. Čudovito, da ga človek more vprašati: »Kako ti gre?« — ko je zapisano. In vendar je vse nerazumljivo! Ali mu je umrla žena? Ali je bolan? Izgubil je morda službo? Nič! Nič!... Je kdaj tožil komu? Da je zamišljen, v tem ni iskati povoda nesreče.

»Ti se čudiš in ne najdeš besede. Koliko mesecev se že nisva videla? Če bi bilo toliko let, bi se ne mogel tako zelo predrugačiti. Sicer pa trpim že nad eno leto in to vedno huje...«

Prijatelj je prebrskal v naglici v svojem spominu vse dogodke, ki so se vršili pred letom, a ni mogel najti nič posebnega. Ivan pa se je naslonil in se nalahno oddahnil, ko je napol razodel vse ono, kar je skrival nad eno leto in ni povedal nikdar in nikomur. Vendar mu je bilo tisti trenutek nekako neprijetno in tesno, kot človeku, ki napravi kaj zoper svojo navado in prepričanje.

»In kaj ti je pravzaprav? Vidim, nekaj te je uničilo, toda...«

»Vem. Saj morda ni bogvekaj. Morda je to samo znak abnormalnosti. Kolikokrat sem že mislil na to, a sam s seboj ne morem priti do rezultata. Bijem se po čelu. Pa največkrat verjamem in trpim. — Natakarkar, čaja!«

Natakarkar je prihitel naglo in uslužno in odbrzel lahkih stopinj. Prijatelj se je pomaknil bliže: »Povej!« Pozorno je zrl vanj in ni umaknil pogleda.

Ivan je pomolčal, pogledal predse in pomislil, kot bi iskal začetka ali razmišljaj, če sploh pove, ali ne. Pogledal je prijatelja v obraz, ostro, nekoliko sramežljivo, in začel:

»Prvi si, ki izveš, in najbrže zadnji. Morda te bo zanimalo. Povem ti zato, da olajšam svojo notranjost in da se vsaj ti morda ne boš čudil, če te nekega dne iznenadi kaka novica o meni: z mano se nekaj pripravlja. Pa smej se, če te je volja, smej se, a pomiluj me ne, ker bi mi bilo težje. In zlasti: molči o vsem. S tem mi napraviš največjo uslugo.

Moje življenje poznaš in ne bom ti ga opisoval. Označil ti bom samo par potez, ki so zame

najznačilnejše in ki jih ljudje niso poznali ali niso hoteli zapaziti, in ne vem, če si jih videl tudi ti, dasi sloni na njih moj značaj in vse to, kar je zadnje mesece na tako neusmiljen način razoralo moje življenje. Izza mlada je bil v meni stud do enoličnosti oblik in mišljenja, do vsega tistega, kar je proglasila družba za svoje in edino pravo. To je kri mojega očeta. Z otroki se nisem igral, če so se igrali oni. Kadar so šli čez travnik, sem šel jaz po cesti; če so bili oni na stezi, sem jaz gazil po travi. To moje vedenje so imenovali nekateri trmo, drugi hudobijo. Ko sem hodil v šolo, sem hotel biti v napredku prvi; ne med prvimi, ampak prvi. Najbolj me je bolelo to, če so mojo pridnost pohvalili z drugimi vred. Tisti trenutek bi bil rajši najzadnji, da bi mene med vsemi edinega karali. Očitek součencev, da sem častihlepen, ni bil utemeljen. Spominjam se, da mi je nekoč rekel profesor, da imam enako pisavo z nekim součencem, silnim tepcem, ki je bil zaljubljen v lastni profil. Jaz sem se naučil drugačne pisave; dasi je bilo težko obvladati roko, ki se je že navadila določenih gibljajev in potez, vendar je moralo iti. Dobil sem samostojno pisavo, različno od vsake druge in tako zapleteno, da se mi je zdelo popolnoma nemogoče, da bi jo kdo posnel. So ljudje namreč, ki posnemajo pisavo z veliko slastjo, — slabiči! Oporekal sem vsakemu, ne zaradi ošabnosti, tudi ne zaradi stvari same, ampak samo zato, da se nisem pridružil njegovemu mnenju. Vsako knjigo sem bral s kritičnim očesom in sem se počasi privadil, da nisem nikogar hvalil, nikogar grajal.

Zdi se mi, da mi to ni bilo v kvar, pač pa tuintam v nepriliko. Priučil sem se samostojnega mišljenja in živel notranje popolnoma mirno, ker se nisem zavzemal za nobeno stvar s posebnim ognjem, če sem vedel, da se že kdo drugi zanjo zanima. Samo v tem, kar je življenje nujno zahtevalo, sem se upognil splošnim navadam, ker popolnoma novega zunanjega sveta nisem mogel ustvariti, če sem ustvaril onega v srcu in v glavi. Bil sem srečen, dokler me ni razburil naslednji dogodek.

Na cesti je stopil k meni človek, popolnoma tuj in neznan, ki se mi je že od daleč smehljajal: 'O, servus!' in mi nudil roko. Ustavila sva se oba. Jaz sem bil začuden in mu nisem segel v roko, tudi odzdravil mu nisem. Neznanec me je pogledal globlje v oči. Kaj hoče? — Naenkrat se je zganil: 'Ah, saj niste pravi. Pardon! Tako ste podobni! Mislil sem ...' Rdečica mu je planila do ušes. Odkril se je, trikrat zaporedoma poklonil in odšel.

Bilo mi je neprijetno in vso pot sem se smehljajal in premišljeval, v čem sva si neki podobna. Skoraj se mi je zdela cela stvar smešna in nisem mogel razumeti, kako more biti med dvema človekoma tolika podobnost, da bi ju bilo mogoče zamenjati ob pogledu iz oči v oči. Kadar sem se spomnil na to, mi je bil spomin grenak.

Čez nekaj časa se je zgodilo zopet. Dva pol-pijana vojaka sta se, proti večeru je bilo, približala k meni: 'Kje si pa ostal tako dolgo?' Obstal sem; nekaj me je spreletelo, nekaj silno neprijetnega. Onadva nista takoj spoznala zmote, smehljala sta se in eden izmed njiju je celo mežikal. 'Pojdi z nama! Kaj se držiš tako gosposko!' — 'Kaj hočeta?' sem zavpil nad njima. Tedaj sta se spogledala. 'Saj ni Pepo!' — 'Kakšen Pepo?' sem rekel in sem bil ves divji. — 'Pojdiva!' — Eden izmed njiju je salutiral, drugi se je široko zasmel.

Molče sem potem šel domov in mislil spotoma na svojo podobnost z ljudmi. Pogledal sem se v zrcalo in si predstavil vse ljudi, kar sem jih kdaj videl na svetu. Nisem se spomnil niti ene podobnosti. Da, rjavi lasje, oči, obleka, pa to ni podobnost!

Takrat sem se spomnil, kako je trdila neka ženska z vso gotovostjo, da me je videla tu in tu, ob tej in tej uri, in da sva se celo pozdravila. Pa me ob tistem času ni bilo na označenem kraju, bil sem najmanj petdeset kilometrov daleč. Koga je videla in s kom se je smeje pozdravila? Podobnega človeka? 'Ravno tak, kot Vi,' je dejala.

Ravno tak? Kaj ljudje razumejo pod 'ravno takim'? Podobne oči, podobne lase, lica, polt, postavo? Podobnost v hoji, pogledih, besedah, kretnjah sploh. Podobnost v mislih, v hotenju? Sklepal sem in opazoval. Na vsak način sem moral sam v svoji duši izpodnesti mnenje ljudi, dokazati samemu sebi, da je nemogoče, nelogično in smešno.

To ni bilo težko za trenutek, a trajno se nisem mogel prepričati. Umoriti nisem mogel v sebi zavesti, da me imajo ljudje za podobnega drugim. Ali so tisti drugi ljudje večji in pametnejši, nego sem jaz, tega mi ni bilo mar. Kako naj se prepričam, da nisem podoben nobenemu in v ničemer, da sem edini s svojo zunanostjo in notranostjo, če me nenadoma sreča neznan človek in mi pravi: 'Dober dan!' in mi ponuja roko?

Tako neumne sodbe imajo ljudje, površne in zanikarne, kakor je površno in zanikarno vse njih borno življenje, z mislimi in čuvstvi vred. In to me je spočetka najbolj tolažilo. Gleda v knjigo, pa ne vidi povesti, življenja, ampak samo temne črke. Na razstavi stoji in kaj vidi? Barve, ne

slike. Površni sinovi površne dobe, polni tope mrzlice, na katero so še ponosni. Prijatelj mu je samo figura brez duše, obraz brez izraza. Kaj duša! Ko ga sreča, ga spozna na primer po nosu; če ima na njem bradavico, ga tembolj gotovo spozna. Pije ž njim, objemlje natakariče brez razlike, zbija šale. Zgodi se, da vidi na cesti neznanega človeka, ki je toliko podoben njegovemu prijatelju kot sodobna slika sodobni sliki in nima slučajno očitnega znamenja, pa vzklikne: 'O, servus!' — Površnež, ki nima pogleda za dušo, ki ne bere srca na potezah. Človek ni podoben človeku, da bi ju zamenjal! Tepci!

Ni hotelo biti konca! Stvar je šla dalje. Še moja žena, katero sem ljubil in hotel, da bi ne bila podobna drugim v površnosti mišljenja, dasi tudi ne moj odtis, me je pričela mučiti; dobil sem prvo mržnjo do nje, tiho sovraštvo, ki se dá komaj čutiti, a je. Morda samo neprevidna beseda, a zadela me je in padla v mojo srečo, ko sem mislil, da me žali samo cesta.

Na pisalni mizi sem imel kip pesnika Schillerja, katerega sem postavil tja ne toliko iz spoštovanja do njegovih del, kot radi tega, ker se mi je zdel njegov obraz lep in ker sem videl v tistih potezah njega celega z vso notranjostjo in delom, z vsako posameznostjo njegovega duha.

Nekega večera pravi žena: 'Ti, temu pesniku je popolnoma podoben...' in imenovala je človeka, domišljavega in strahopetnega idiota, ki se je prikopal do majhne službe, vsiljivega v družbi in v življenju, neodkritega, človeka, ki je igral pomembno vlogo edinole pri suhoparni zabavi plitvih žensk. Poleg tega še: 'Iste poteze krog oči, lica, nos, usta... Isto čelo...' Skoraj se je razvnela ob naštevanju vrlin. Bušil sem v smeh, taka je bila razlika — in žalilo me je, dasi tisti trenutek sam nisem vedel, zakaj. Ustrašil sem se, ker je bila to ona, ki je rekla in ki bo nekoč primerjala mene in pozdravila tujca, misleč, da sem jaz. — Dasi sem prej rad imel kip, sem ga drugo jutro treščil na tla.

Vidiš, kako sodijo in primerjajo ljudje. Če bi samo enega izločil iz te množice, bi bil moj prijatelj, bi ga objel. A tako trpim, trpim.«

Prenehal je za hip in prijel s hlastno kretnjo za tenko skodelico že ohlajenega čaja ter ga pil v dolgih požirkih. Par mladih ljudi je prišlo in biljardiralo. Prijatelj je bobnal po mramornati mizi, kot bi ne vedel prvi trenutek, kaj naj reče. Nasmeh mu je silil iz srca, pa ga je udušil.

»To te muči? Hm!«

»Smej se! Ali se ne smehljaš? Morda imaš prav, kot bi se tudi jaz smehljal samemu sebi...«

»Ni mi do smeha. Prepričan si, da so ljudje v zmoti, dasi je tuptam podobnost med človekom in človekom res neoporečna... in to ti bodi dovolj!«

»Ni mi dovolj! Ne sme mi biti dovolj, kot ne smem misliti proti sebi. Vem, da nisem nobenemu podoben in da tista neoporečna podobnost z drugimi, o kateri govoriš, eksistira samo v naši površnosti. Ampak tudi tega nečem, da bi bil podoben ljudem, ki so si po svoji omejenosti mnogo bolj podobni, kot je katerikoli izmed vas podoben meni. Na kak način naj imam s katerikoli človekom kaj skupnega, ko se izmed vseh razlikuje moje mišljenje in trpljenje?

Študiral sem in hotel spremeniti fiziognomijo. Ni me sram priznati pred teboj, ki si bil moj prijatelj, da sem se pričel oblačiti popolnoma drugače, rabil sem lepotilna sredstva in se parfumiral z dišavami, ki jih nima nihče drugi. Celo hlinil sem se v svoji duši, ker sem vedel, da dušno razpoloženje uravna izraz obraza.

Nič! Slučaji so se celo ponavljali. Morda zato, ker sem bil tistikrat sam lažniv. Nervoznosti do takrat nisem poznal, pa me je pričela grabiti močnejše in močnejše. Bil sem ves iz sebe. Sovražil sem popolnoma vse. Po nekem slučaju z mlado damo na trgu sem prihitel domov, raztrgal s sebe vse, si razmršil lase, in ko sem potem stal pred zrcalom, sem se smehljaj. Ne vem, ali iz zadovoljstva, ampak smehljaj sem se.

Žena je prinašala ilustriran list in tuptam rekla: 'Ta je tako podoben tebi!' Tresel sem se. 'Vsem sem podoben, čisto vsem. Da!' Nekega dne je rekla: 'Ta je tudi podoben tebi! Samo očala ima. Tako zelo podoben!' Primerjala je naju. Jaz sem se smejal spočetka nalahko, potem vedno glasneje, nazadnje sem se krohotal. Ko je odšla, sem izrezal sliko. K sreči, da ne nosim očal! Pa zadelo me je vseeno.

Vidiš, dragi moj. Zdi se mi, da se ta trenutek očitno smehljaš. Smej se glasno! Zadelo me je, ker se nisem hotel enačiti z nikomer. Nisem bil ljubosumen. Če me je udarilo radi žene, je bilo raditega, ker je bila od tega trenutka vsa moja okolica, ki sem jo preziral in sovražil, proti meni, prav do bitja, ki bi mi moralo biti najbližje. Pa to v tem trenutku nima pomena, pomen ima stvar sama na sebi, ki mi je toliko bolj neznosna in strašna, čim bolj sem spoznaval, da je ne morem pozabiti, ne se je otresti, ne otopeni v njej, kar bi bila moja zadnja in najbolj sramotna rešitev.

Bil sem divji v svoji notranjosti in ne bedé, ne v sanjah nisem našel počitka. Prečudne misli so se mi podile po glavi in vsak trenutek sem

se bal, da . . . da ne bo dobro. Želel sem si, da bi bil kralj in bi mogel razglasiti vsem ljudem, kako je njih spoznanje in mišljenje povprečno, prisiliti jih s postavo do globljega pojmovanja, ki bi ne žalilo nikogar. Vedel sem, da sam v sebi ne zmorem ničesar, da je vse moje notranje življenje nezmysel, samomor, dokler je vsa doba taka. Hotel sem biti duhovnik, vsaj s prižnice bi svoji okolici odprl oči, povedal ji v obraz. Ali bi ne majali z glavo, se smejali, kihali v pest? Ampak par bi jih spoznalo. Par ljudi bi bila zame množica . . .

Hotel sem k ženi, površni hčeri površne dobe, in sem jo hotel prepričati o bistvu človeka, kaj je forma in kaj vsebina, kako sta zavisni ena od druge, ji odkriti, kako so poteze sicer neznatne, a kako vsebujejo velikanske razločke v notranjosti človeka. Ko sem odprl usta, sem se ustrašil samega sebe in sem izrekel besedo, ki je bil začetek vsakdanjega govora. Hotel sem se približati znancem v kavarni, da bi jim razodel, kar mislim, si ustvaril svojo stranko, ki bi rastla, pa mi je že druga beseda zastala v grlu. Videl sem, da nimam več dovolj moči, vdal sem se v vse in molčal. Samo na tihem je tlelo.

Kaj sem vse mislil, delal, kako se je sploh vse to vršilo v meni, ne vem; samo to, kar je ta čas nastalo iz mene, vidiš pred seboj. Razbolela notranjost mi je bila neobhodno potrebna, nemir je bil združen z menoj kot duša. Ni me brigalo dostojanstvo stanu, ne dostojanstvo družbe; nalašč sem pehal od sebe zadnjo konvencionalnost in se ‚zanemaril‘, kot so rekli pogledi, ki so šli za menoj, kot mi je pravila plaha bližina žene, bojazen lastnih otrok.

Ni dolgo tega, kar sem zaslišal besedo: ‚Nikomur ni več podoben!‘ Letel sem domov in vprašal ženo: ‚Ali je res? Ali je res?‘ Obrnila se je in šla in na njenem obrazu sem mogel spoznati, da res ne morem biti nikomur več podoben. Prvi trenutek mi je bilo to neljubo, skrajno neljubo — pa vendar sem bil navsezadnje vesel, četudi sem bil strašen, kot sem danes tu pred teboj. Zdelo se mi je, da prvič po dolgem času zopet svobodno diham. Šel sem na ulico in se smehljaj. Vsakemu sem pogledal zdaj v oči z zmagonosnim, prezirnim pogledom, svest si svoje samostojnosti in neomejene originalnosti. Hodil sem do večera, da so prižgali luči. Obhodil sem vsa sprehajališča, trge in ulice.

Samo . . . kaj sem hotel . . . da, ko sem prišel v ozko predmestno ulico, sem zagledal trop pi-

janih ljudi, ki so šli proti meni skozi polmrak, se držali za ramena in peli pesem. Ne maram takih ljudi in sem se jim hotel ogniti, pa sem se premislil. Ali naj jim ne pogledam v obraz? Ponosno in smehljaje sem šel proti njim. Utihnili so. Največji med njimi je zakrilil z rokami proti meni, in preden sem se zavedel, me je držal krog vratu.

‚Dobro, da smo te dobili, Žorž! Z nami!‘

‚Kaj?‘ sem vzkliknil. ‚Kaj?‘ in se hotel oprostiti.

‚Pit! Kaj se braniš? Primi ga še ti!‘ Obstopili so me. Velikan me je držal. Pritrjevali so mu, pijano, kriče. Morda bi me kdo spoznal, da me ni držal z roko čez pol obraza. ‚Pustite me! Kaj mi hočete?‘ sem hripel, napel vse moči in se izvil iz objema.

‚Žorž . . . Saj ni Žorž!‘

‚Kaj? Žorž?‘ sem vpil. Šele ta trenutek sem jasno spoznal svoj položaj. Vse prevara! Ljudje bi v okostnjaku iztaknili podobnost! ‚Pokažite ga, ki mi je podoben!‘ Sunil sem velikana, ki je še vedno stal tik ob meni, v prsi, da je odletel. Še nikdar se nisem dotaknil človeka . . . Da nisem bežal, bi me bili na mestu pobili. Dva sta letela za menoj, jaz sem tekkel, ko že davnaj ni bilo nobenega za menoj, na polje, preplezal ograjo in se skrivil v travo.◀

Prenehal je. Govor, ki je bil nazadnje hlasten, razvnet, se je končal pobito in z resignirano žalostjo. Uprl je svoje velike oči na nasprotno steno, kakor bi nemirno nečesa iskal.

»In potem?«

»Potem? Nič več! Bolan sem in strt, kot vidiš. Kašljam in čutim bolečino v hrbtenici. Pogosto v glavi. Vsak izmed ljudi hodi po dveh nogah, ki so samostojne, in nosi glavo, ki ni njegova. Mene niso prepričali, a so trdni v svojem prepričanju in mišljenju, ki me žge in mi je dušne in telesne moči. Nikar se ne čudi, če boš slišal kaj nenavadnega o meni. Morda zbežim samo, kot bi bežal pred lastno senco, a ubežim ne. Sam ne vem, kaj. Vse lahko pride in nič ni nenavadnega. Morda umrjem? . . . Niti smrt jim gotovo ne bo svoje vrste edina! Sinovi blata! In vendar, reci mi, ali sem res komu podoben? Sodi, ali sem enak tebi in drugim le z eno besedo, le z eno potezo? . . .◀

Hlastno, žejno je upiral pogled v prijateljev obraz. Modrooki tovariš je zabobnal s prsti, odpodil muho in ga pogledal, kot bi se čudil in bi ne vedel ničesar reči, ne povprašati . . .

»Natakar, plačati!«

POMLADNI MOTIVI.

I. VSEPOVSOD.

Gore zelene od jutra do jutra šumijo: sinovi!
Travniki, zreli za koso, valovijo: sinovi!
Zrna v leháh, oškropljena s solzami,
kalijo: sinovi!
Srca v goráh, na travnikih, njivah, v domovih
krvavijo: sinovi, sinovi, sinovi! —

II. BRDA.

V maju.

Gledam češnje — so rdeče.

Drevo je razpletlo žejne korenine
iz domovine v daljine:
rodna kri
na vejah visi in se smeji —

Poletje, jesen, zima.

Vidim češnje — zeleni plameni,
vidim jih — rumeni plameni,
vidim jih — plameni so pogašeni.

III. GORICA.

Rob naše zemlje žari. Italija se je vnela,
Ujela solnce, v roko ga vzela in ga ko atlet
vihti, da ga vrže v naš svet.

Čudno trudno
pada mrak in se gosti
in budi vzdušna pričakovanja:
O polnoči krvavo solnce se vrne,
raztrešči se in se utrne — —

V parkih, v grmičju slavec sanja
in nebeške zvezde
gredó mirnó svoje ceste —

Joža Lovrenčič.

ZVONOVI.

In troje zvonov
otreslo tam v linah zvonika
se mračnih je snov,
in v dalje vsemira
odplula je pesem večera.

Obstal sem na cesti
in čakal, da srce razgrela
bi pesem mi bojnega krika;
a bila je pesem bolesti,
ki dalja jo vsa je zapela:

»Ob cesti neskončni tam mati sedi
in plaka in plaka . . . in tiho ječi:
Moj sinek, moj sinek sred bojnega groma
umrl je tam daleč, tam daleč od doma.«

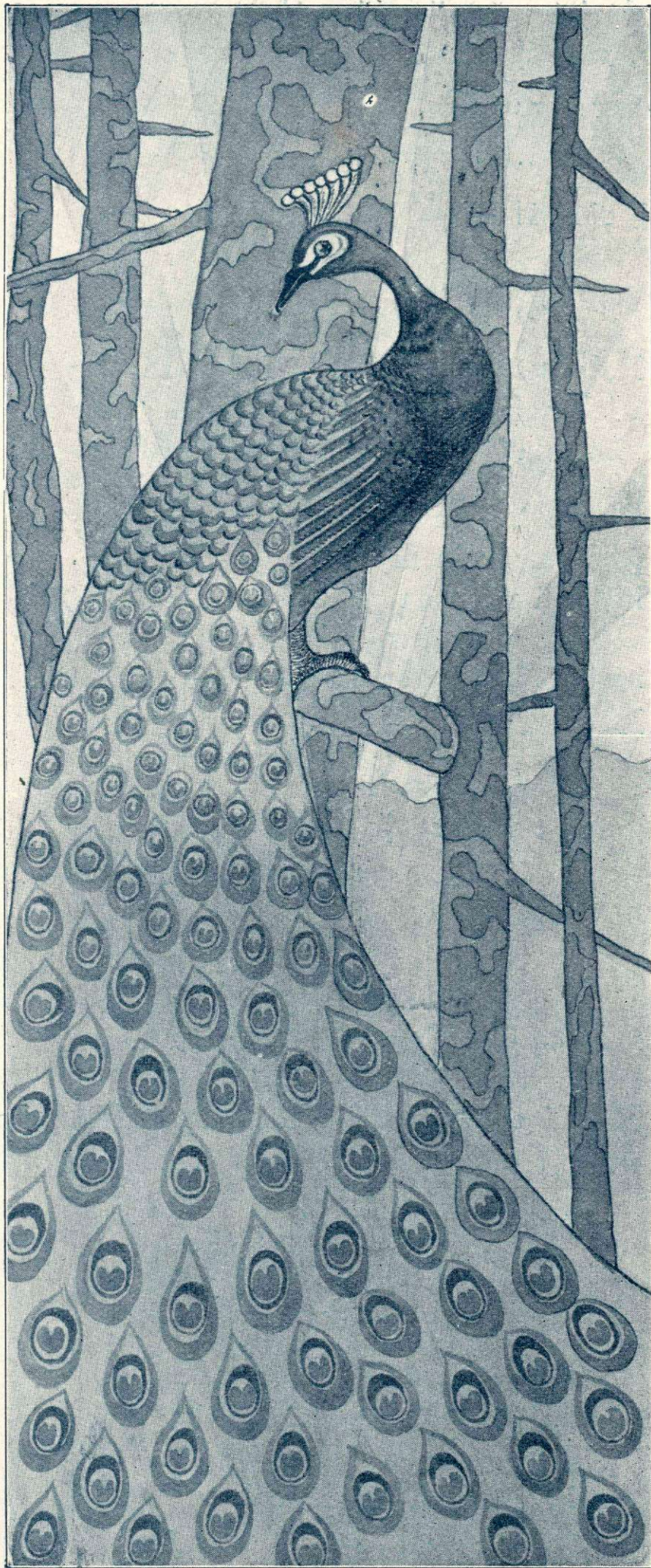
In z molkom mrakov
zavilo ob koncu se speva
je troje zvonov —

a končno četrti,
pojoč mi o majkini smrti,
čez vas se oglasi
in v daljah odmeva
počasí . . . počasí.

Janko Samec.

KONCERT V PARKU.

Pomlad. Zelena drevesa in cvetne grede.
Na peščenih potéh solnčne lise.

Anica Zupanec: Risba.

Vriskajoč korak in ledja. Svileni šum.
Žar oči . . . Smeh s promenade glasi se —

Zvoki, kot umiranje mladih prsi . . .
in vrisk, kot smeh krvi, utrip na utrip —

Omamno se ljubita večnost in hip.

France Bevk.

NA NJIVI.

»Hi! Voliček, plug zavleci,
da napravi brazdo črno,
da izorje brazdo eno,
da izorje jih deset!

Močno si, živinče mlado.
Jaz sem star, nadložna leta!
Ko bi on, ki v boj je moral . . .
Hej, živina, kaj stojiš!«

»Kaj stojim? Postal sem malo,
ker sem videl solzo tvojo,
ker sem čutil misel tvojo;
pa sem malo bil postal,

da se solza ti izsolzi,
prva, druga, kar jih koli,
da se misel ti izmisli,
stari, dobri gospodar!«

»Kaj solzariš! Misel, misel!
Ta ne orje in ne seje
in ne oživi mi sina . . .
Brazdo orji, vražji vol!«

Martin Mavrič.

MOTIV.

— »Ko češnja ob oknu bo cvetla
in vonj dajala —
tam boš stala,
ko pridemo, poljube v lase mi upletla . . .«

Zdaj češnja vsa cvetja - snega se šibi,
v lase se mu upletla je lisa krvi . . .

France Bevk.

Donatello: Gattamelata. Padova.

IVAN CANKAR: KOSTANJ POSEBNE SORTE.

Zunaj mesta, že daleč od prahu in od ljudi, je živel kostanj v zeleni samoti. Hodili so ga gledat, kajti bil je čudo svojega plemena. Vzbrstelo mu je popje že zgodaj v marcu, ko so bile veje drugih kostanjev še otrple, mrzle in gole. V aprilu se je okošatil nabogato s sočnim listjem, prve dni maja pa je že v svoji razkošni radodarnosti trosil belo cvetje vsenaokoli. Trosil je, trosil, pošiljal svoje svetle metulje z vsakim vetrom in na vse strani, pa vendar so potrosili prej vsi drugi, ki so se bili vzdramili kasneje od njega, junaka med njimi.

Jeseni, ko so tovariši omagovali, ko se jih je že lotevala dremavica in so spuščali sadje iz trepetajočih rok, se on še zmenil ni za sever in mraz. Njegovo listje je ostalo temnozeleno in košato, šumelo je v vetru, ali to šumenje nikoli ni bilo podobno mrtvaški pesmi; veje so se pripogibale globoko, časih prav do tal, ali zravnale so se koj močno in veselo. Kadar je stresel junaka mraz, da se je skrčil in stisnil váse, je po drugod že gnilo na tleh rumeno in rjasto listje.

Njegova smrt ni bila žalostna. Junak leže utrujen v travo, ko drugi vsi že zdavnaj spé, tihi in blede, brez diha, mrtvecem podobni. On zadremlje poln zaupanja, da se vzdrami, še preden zasiže zarja. Zasôpe globoko, nasmehne se v sanjah — veje vztrepečejo, se zleknejo, sneg se tiho usuje z njih.

Kdor je kdaj sedel pod tistim kostanjem, je bil mlad. Prišel je poln skrbí in hudih misli, šel je z vedrim obrazom, veselo vriskajoč. Zaljubljeni so tam ljubili bolj prisrčno in bolj zvesto, nego pod samim božjim solncem. Vsak edini list je bil znamenje moči, dobrote in vere, od vsakega edinega je v svetlih kapljah rosila ljubezen. Priromal je starec ob berglji; ko ga je obsenčil kostanj, mu je v krvi zapela mladost.

Nekoč se je sanjalo babnici, enooki Marjeti, da leze po tem čudežnem kostanju zlat hrošč. Leze od tal, po deblu, na to vejo, na drugo; in mahoma je bilo zlatih hroščev toliko, da je bilo skoraj listov premalo; na vsakem se je solnčil po en cekin. Tedaj pa se je zgodilo, da se je na enem teh listov po nerodnosti spotaknil zlati hrošč ter se zvrnil Marjeti naravnost v naročje. Zbežan je šepal preko trebuha, čez prsi; nazadnje se je napotil po razvoženih cestah vratú, čez strme klance čeljusti in mimo globeli usten naravnost

do nosú. Tam je pogledal v črno jamo in si ni upal naprej. Zato si je skrbljivo ogledal noge, da bi si jih popravil in zravnal. Med tem opraviлом pa je v svoji nemarnosti zadel ob veliko črno kocino, ki je strmela iz jame. Takrat je Marjeta kihnila in se je vzdramila. Zlatega hrošča ni bilo več nikoli in nikjer.

Ko se je vzdramila babnica, enooka Marjeta, je premislila svoje sanje. Dognala je brez težave, kaj da pomenijo; saj tako bi storil vsakdo med nami.

Še preden je v Dravljah udarila ura polnoči, se je napotila, kamor je bilo treba; rovníco in motiko je vzela s seboj. S to rovníco in s to motiko je kopala pod kostanjem, kopala, Bog se usmili, do ranega jutra. Zasvetila je božja zarja, da bi nikoli ne več takó! Marjeta je strmé izpregledala, zavpila je na ves glas, rovníco in motiko je popustila kar tam, bežala je brez sape in brez pameti. Kričala je hujše od sove; tako je pribegla in prikričala prav do vasí.

»Joj, ljudjé božji! Joj, prejoj!«

Šli so gledat vsi, moški, ženske in otroci. Tudi nekaj takih je bilo vmes, o katerih so mislili, da so že zdavnaj mrtvi; prišli so v irhastih hlačah in v žametnih telovnikih s tisočnimi gumbi; nekdo je imel lase povezane v čop, gosposka pentlja se mu je sprehajala po plečih.

Vse nadaleč krog kostanja je bila zemlja razkopana in razorana za najmanj pol sežnja nagloboko. Med mogočnimi koreninami, ki so se vile in bahale brezkončno na vse strani, so se kopičile same človeške lobanje; tiste jame, v katerih so bile nekđaj oči, so bile polne prstí in blata; iz nekaterih je vzknila trava kar čez noč. Druge kosti so bile vsekrižem razmetane, tako da bi nihče ne mogel razbistriti, h kateri lobanji sodijo. Objemala se je rama z gležnjem. Teh belih, mirnih, od prstí in črvov oskrunjenih reči pa je bilo toliko, da se jih ni dalo prešteti. Če bi kopali še nadalje in še nagloboko, bi morda razgrnili tako pokopališče, da ga na svetu še ni bilo.

Stali so blede, noben jezik ni zinil.

Ali ko so šli in ko so bili že daleč, je rekel tisti mož s čopom in pentljo:

»Zdaj se je izkazalo, odkod ta moč, ta ljubezen in ta mladost!« —

Oj prijatelji, ljubi moji, to nam bodo še cveteli kostanji!

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

(Dalje.)

DRUGI DEL: VICE.

VI. spev.

O čitek Italiji (in Florenci).

Šesti spev Vic ima izrazito političen značaj. (Isto barvo imata šesta speva Pekla in Raja.) Z gnevom in bolestjo v srcu šiba Dante needinost Italije; s temnimi barvami nam slika njen žalostni položaj v začetku 14. stoletja. Najbrž ni noben slovstveni proizvod italijanski v teku stoletij toliko vplival na duhove in toliko pripomogel k zedinjenju Italije kakor ta spev.

Še vedno smo v strmi steni pred-vic. Ob koncu V. speva smo videli pesnika obdanega od trume duhov, ki ga prosijo pomoči z molitvijo. V začetku našega speva nam pripoveduje, kako se je vanj silečih duhov otresel: s tem, da je vsakemu obljubil spomin in molitev. Pa s klasično primero nam dogodek pojasni: kadar nehata igrca, ki sta igrala t. zv. zaro (hazard, igro s kockami), tedaj je tisti, ki je izgubil, ves potr in žalosten, drugega pa, ki je dobil, spremlja cela družba in vsak se mu slini, da bi dobil kako malenkost v dar od njega; in srečni mož res zdaj enemu, zdaj drugemu kaj stisne v dlan in tako se nadležnežev odkriža. Podobno se je pesnik odkrižal duš s prijaznimi obljubami. — Šestorica teh duhov je imenoma ovekovečena:

1. Učeni pravnik Benincasa iz mesta Arezzo (»Arečán«); bil je mestni sodnik (podestà) v Sieni in kot tak je bil dal usmrtiti dva nevarna roparska viteza; njiju sorodnik, vitez Ghino di Tacco, ju je osvetil s tem, da je z oboroženo četo sodnika napadel in mu odsekal glavo (Boccaccio, Decamerone, X, 2.); 2. »tist, ki je utonil,« je Guccio de' Tarlatti, tudi Aretinec; proganjajoč sovražnika je utonil v Arnu; 3. Federigo Novello je bil sin grofa Gvidona Novello, gibelinec, umorjen od nasprotnika gvelfa dne 27. septembra 1291; 4. »s Pizancem, ki proslavil...« je Gano Scornigiani, umorjen od sovražnikov; njegov oče Marzucco Scornigiani je bil še pred sinovim umorom oblekel haljo sv. Frančiška; zaslovel je vsled svojega velikuđušnega vedenja ob smrti in pogrebu sinovem: s samostansko družino se je udeležil pogreba in je v cerkvi, ko so stali okrog rakve, ginljivo govoril, kako je treba sovražnikom iz srca odpustiti; 5. grof Orso da Mangona, umorjen od svojega bratranca Alberta, kakor menijo; 6. Pierre de la Brosse (izg. Bros), državni kancelar francoskega kralja Filipa III., je bil dne 30. junija 1278 obešen vsled spletk kraljice Marije Brabantske, druge žene Filipove, ki je hotela svojega sina povzdigniti na prestol in je zato spravila s poti vse ovire, najprej prestolonaslednika iz prvega zakona, potem pa še državnega kancelarja; »črt in zavist«, to ga je torej umorilo, in zato naj gleda kraljica (umrla l. 1321.), da se skesá in ne pride med gorjo čredo, nego je tista, v kateri je Peter, t. j. v pekel. (V. 1—24.) Ko sta z Vergilom sama in gresta dalje, zastavi Dante — po običaju takratne filozofije, ki je rada razvozlavala kakšne navidezne težkoče — svojemu učitelju znanstven pomislek, vzet iz Vergilove pesmi same, ki pravi (Eneida, VI, 376): *Desine fata Deum flecti sperare precando* (»sklepe bogov premkniti z molitvo nikar mi ne upaj«); čemu torej —

vprašuje Dante — prosijo duhovi tu v vicah pomoči? Saj sta božji sklep in sodba nespremenljiva. Vergil ga pouči: Kaj drugega je bilo v poganstvu, kaj drugega je v krščanstvu, ko ima molitev kristjana, če je v milosti božji (»plam ljubezni«), nadomestilno in spravno moč za rajnike v vicah. Vendar bo pa vse te težkoče, pravi Vergil, do jedra razrešila Beatriče, zastopnica bogoslovne vede, dočim je on le zastopnik naravne vede, zdravega razuma; vrh gore vic jo bo videl. (V. 25—48.) Ko sliši ime Beatriče, hoče Dante kar teči na vrh; Vergil mu mora pojasniti, da ne bosta še tako hitro na vrhu. (V. 49—57.) Kar zagledata Sordella (v. 58—75), ki sam, a ponosno stoji ob poti in noče izprva dati pojasnila glede nadaljnje steze, a komaj pove Vergil ime svojega rojstnega kraja Mantove, že senca Sordellova oživi in hoče objeti rojaka Mantovanca. Ko Dante ta prizor vidi, to ljubezen med rojakoma, se žalosten spomni needinosti Italije, katero z žgočo in perečo satiro šiba; kara tudi svoje rojstno mesto Florenco zaradi iste napake ter očita tudi nemškemu cesarjem, posebno Habsburžanu Albrechtu, nebrižnost za nesrečno Italijo. (V. 76—151.)

Kedar je s kockami igra pri kraji,
zgubec ostane, da potr se ukvarja
— učec se — s kock ponovnimi lučaji;

- 4 ves ljud pa gre z dobitnikom denarja,
ta spred, ta zad, ta spet se mu ob strani
vsiljuje in ga nase opozarja;
- 7 on sluša vse, gredé; in ko kdo v dlani
njegà začuti dlan, več vanj ne sili;
takó znebi se gneče in ubrani;
- 10 takó so tam krog mene se zgrnili;
ker vljudno sem semtjà prikimovaje
pomoč obljubil vsem, so me spustili.
- 13 Tist Arečán, ki spravil ga s svetá je
Ghin Tacch, divjak, je silil v me s prošnjami
in tist, ki utonil je, v pogón divjaje;
- 16 s povzdignjenimi prosil je rokami
Fredrik Novél s Pizancem, ki proslavil
Marzucca kot junaka je med nami;
- 19 grof Orso se mi tam, z njim duh je javil,
ki črt teló sta in zavist mu bleđa
umorila, ne pa grehi — mi je pravil;
- 22 s tem Petra mislim della Bros; naj gleda
Brabantka zdaj — za živih dni —, zavisti
plačilo da ne bo ji gorja čreda.
- 25 Ko dal slovó vsej senc sem družbi tisti
prosečih le, naj zanje bi molili,
da duša se čimpreje jim očisti,
- 28 sem jel: »En verz tvoj, menim, svit moj mili,
velí: Bogovi zbog prošnjá človeka
ne bodo svojih sklepov spremenili«;

- 31 prav v to pa teh duhov se prošnja steka.
Al ničev torej up je njih in prazen?
Al tvojega jaz prav ne umem reka?«
- 34 In on: »Moj rek je jasen, in upazen
le-teh ni ničeva in ne goljfiiva,
če um presodi trezen vse in pazen:
- 37 visost ostane sodbe nezrušljiva,
če plam ljubezni muko nadomesti —
v en hip — za tistega, ki tukaj biva.
- 40 Takrat — to pisal sem na tistem mestu —
molitev dala ni nadomestila,
ker z Bogom zveze še ni mogla plesti.
- 43 Zdaj dalje v dvom ne rij; vse pojasnila
ti bo gospa, ki z lučjo bo resnice
v temino tvoje duše posvetila.
- 46 Veš, koga to se tiče? Beatrice!
Vrh gore jo boš videl, kàk se smeje
u rajski blaženosti njeno lice.«
- 49 In jaz: »Gospod, pa stopajva hitreje,
ker noža več mi trudna ne medleva;
že senca tudi k vrhu gore speje.«
- 52 In on mi dé: »Dokler bo še kaj dneva,
popenjala se bova prek strmine;
ni vse pa, kot se tebi razodeva:
- 55 preden dosežeš vrh, parkrat zasine
ti obla še, ki zdaj za vrh se skriva,
da žarkov več tvoj stas ji ne prekine.
- 58 Pa glej! tam dušo vidim: zamisliva
in sama samcata prot nama gleda;
pri njej o bližnjici se poučiva.«
- 61 Prišla sva tja. — Kàk stala, senca blede
lombardskih tal, si moško, prezirljivo,
pokoj in veličast v očeh! Beseda
- 64 ji ni prišla čez ustnico molčljivo;
z oči je bliski naju spremljevala
kot lev, počivajoč s ponosno grivo.
- 67 Poprosil je Vergil, da pokazala
bi nama, kod najboljša pne stezá se;
al senca ni na to odveta dala;
- 70 kdo, kaj sva, te je htela čuti glase.
Al komaj: »Mantova . . .« povest pričela
se vodje milega, že senca, vase
- 73 vtopljená prej, tja plane vsa vesela:
»Jaz sem Sordello, kakor ti iz grada
sem Mantove!« — In v hip sta se objela.
- 76 Italija robska, domovina jada,
v viharju brez krmarja brod, gorjé ti,
ne več dežel gospa, no — hiša smrada!
- 79 Ta duša plemenita, ko na sveti
je čula onem sladki glas krajana,
s častjo kak je hitela ga sprejeti!
- 82 In ti? Z vojskami vsa si razrvana;
meščan, živeč za istimi zidovi
in jarki, grize, kolje someščana!
- 85 Naj plôve okó nad morja ti bregovi,
v osrčje naj pogled se ti obrača:
kje v tebi, jadni, so mirú sledovi?
- 88 Kaj hasni — ko je sedlo brez jahača —
da uzdo ti Justinijan je popravil?
Sramota zdaj le huja je in jača.
- 91 Oj stan, ki naj z molitvo bi se bavit,
mar v miru pustil v sedlu bi cesarja,
umevajoč, kar ti Gospod je javil!
- 94 Le glej, kakó žrebe s kopiti udarja,
ker ne kroti že dolgo ga ostroga,
odkar se tvoja roka z uzdo ukvarja.
- 97 Ni, nemški Albert, mar ti, da ne uboga
žival te nič, no da se divje peni,
ki tvoja jo sedlati je naloga?
- 100 Pravična kazen iz nebes zadeni
tvoj rod, očitna tàk in nečuvêna,
da zdrznil se bo vnuk ob misli njeni!
- 103 Tvoj oče in ti, v pohlepu zaposlêna
tam gor, sta mogla mirno zreti,
da carstva vrt je pušča zapuščêna!
- 106 Da vidiš zdaj rodbine Cappelletti,
Monaldi, Filippeschi . . ., ki ne gane
te nič, al jokajo al so v trepeti!
- 109 Da vidiš, krutež, plemiče ti vdane
v njih stiski, v stiski Santafior . . . mogoče
prihitel bi vendâr jim lečit rane!
- 112 Da vidiš svojo Romo, kako joče
kot vdova zapuščena, solz ne ustavi
in noč in dan: »Moj cesar, kje si?« stoče!
- 115 Da vidiš, v kakšni ljud živi ljubavi! . . .
Če jok te naš ne more nič geniti,
čuj s stidom glas, ki gre o tvoji slavi! —
- 118 O večni Bog, ki dal si se pribiti
na križ za nas, odpusti mi vprašanje:
Al zdaj drugam pravične zró oči ti?
- 121 Al sreče to mordà je pripravljanje,
ki Pramodrost jo kuje nam in vari,
skrivnost sedaj za naše še spoznanje?
- 124 V Italije vseh mestih gospodari
tiranstvo strank, in sij dobi Marcela
že vsak čvekač, da stranko le si ustvari!
- 127 Florenca moja, lahko si vesela,
da tebe moja tožba se ne tika;
za to si s svojim ljudstvom poskrbela!!
- 130 Drugod um v prsih skrivati jih mika,
da z loka se ne sproži in ne sname;
tvoj narod nosi konec ga jezika!
- 133 Drugod bojijo javnih služb se rame;
tvoj narod — nepozivan — k njim se rine
vpíjoč: »Sem z njimi! To se vse prevzame!«
- 136 Res, dosti vzrokov, da te vrisk ne mine:
denar imaš in mir in zmisel pravni . . .
Kar tvoje, kdor ne vérje, gledí čine.

- 139 Atene in Sparta, mesti starodavni,
zakonov materi, svoj slavnoznani
pred tvojim skrijeta naj red državni,
- 142 ker tvoji so zakoni tak pretkani,
da že v novembru ne drži, kar stkala
oktobra si v posvetovanj dvorani.
- 145 Hej kolikrat, kar pomnim jaz domala,
z zakoni, novci, uradi, običaji
si prelevila se in premenjala!
- 148 Le jasno sódi o svojem položaji:
bolnice tiste si podoba prava,
ki, ker počitka pernica ne dá ji,
- 151 s tem lajša bol si, da se premetava.

Opombe. V. 34: upazen (upanje) glej Pleteršnik s. v. — V. 58 nsl. Kdo je bil ta Sordello? Bil je znamenit pesnik-trubadur in hraber vojščak 13. stoletja; rojen je bil v mestecu Goito blizu Mantove (»senca blede lombardskih tal«). Kaj predstavlja tu v pred-vicah? Četrto vrsto lenobe, t. j. tistih kristjanov, ki, vsi zaverovani v skrbi tega sveta, odlašajo skrb za zveličanje duše do zadnjega trenutka. — V. 76 nsl. se glasi v izvorniku:

Ahi, serva Italia, di dolore ostello,
nave senza nocchiere in gran tempesta,
non donna di provincie, ma bordello!

V. 88 nsl. imenuje Dante Italijo razposajeno žrebe; kaj pomaga, da mu je cesar Justinijan (527–565) popravil uzdo, t. j. preuredil zakonik, ko pa to žrebe nima jezdeca, kateri bi ga krotil! — V. 91 nsl. pesnik napada duhovstvo, ki je stalo na čelu gvelfovcev, in mu kliče: Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega! (Mat. 22, 21.) — V. 97 nsl. Cesar Albrecht, sin Rudolfa Habsburškega, je imel — kakor njegov oče — preveč posla v Nemčiji ter se je zbog svoje pohlepnosti zapletel v prevelike homatije doma, kakor da bi mogel hiteti na pomoč gibelincem, pristašem svojim, ali še manj, da bi si Italijo osvojil. Zato so morali italijanski gibelinci, ker ni bilo od nikoder pomoči, podleči gvelfovcem, katerim je stal na čelu sam papež Bonifacij VIII. Nekaj gibelinskih rodbin imenuje pesnik v verzih 106 in 107. Kazen božjo kliče pesnik nad Albrehta; ta ga je bila 1. maja 1308 res doletela, ko je bil na poti Baden-Reinfelden od svojega nečaka Ivana (Johann Parricida) in zarotnikov umorjen. — Kakor smo že večkrat omenili, je Dante sanjal, da bi se Italija in ves svet najbolje vladala, ako bi v Rimu vladala v svetnih zadevah rimski cesar, v duhovnih zadevah rimski papež; od nemških cesarjev je željno pričakoval, da pridejo v Italijo (»vrt cesarstva«) in obnové staro rimsko cesarstvo. — V. 110. Santafiora, nekdanje cesarjevo posestvo v bližini Siene. — V. 125. »Sij Marcela«... Marcel je bil konzul, pristaš Pompejev, zaklet sovražnik Cezarju (in torej cezarijanski ideji); Lukan ga (I, 312) imenuje čvekača (Marcellusque loquax). — V. 147. Med l. 1213. in 1307. je Florenca sedemnajstkrat spremenila ustavo.

DR. IVAN PREGELJ: TLAČANI.

VIII. NOVA MERA.

Roman iz osemnajstega stoletja.

Bili so časi slave in junaštev, bili so časi praznih blagajn in konfuznih financ, bremen, davkov, bila je doba dvojne mere. Eden sam je bil plačnik in še ta je bil obubožan in nesamostojen — tlačan. Na Dunaju je bila Bančna direkcija in je diktirala davke. V deželi je bil podglavar s stanovskimi odborniki in se je branil davkov, tratil denar za deputacije in hočeš nočeš končno podpisoval po zastopniku diktirane pogoje in zahteve. Vedno zopet ista tožba, da je dežela uboga in da je ljudstvo izmozgano. Stanovi ne lažejo. Ljudstvo je res izmozgano. Stanovi poznajo svoje tlačane. Stanovi imajo srce za tlačane, čemu bi sicer poročali na Dunaj, saj so oni sami davkov prosti. Stanovi bi radi obvarovali deželo novega davka. Na Dunaju so neizprosni, zakupna vsota je podpisana, dežela plačaj v štirih letnih obrokih 5000 goldinarjev. Stanovi razpišejo pobiranje novega davka od mesa in vina, stanovi imenujejo iz svoje srede davkarja in se pogodijo ž njim. Toliko in toliko imajo plačati oni vsako četrletje Banki, toliko in toliko ima izročiti stanovski davkar

stanovskemu odboru. Stanovski odbor zamudi obrok, zamudi drugega, plača prvega in drugega samo deloma. Banka opominja k plačilu, stanovski odbor se opravičuje, da dogovorjenih obrokov ne more plačevati v polni meri, ker na Tolminskem ni mogoče pobirati davka. Dežela je gorata in nepristopna eksekucijam. Tudi morejo skriti Tolminci živino pred rubitelji, na prodaj pa jo gonijo nemoteno čez mejo, ne da bi plačali krajcar od funta.

To o Tolmincih je res. Laž pa je, da stanovi samo radi Tolmincev ostajajo Banki dolžni. Po Vipavskem, po Krasu in po Brdih pobrani davek daleč presega vsoto, ki jo je naložila Banka deželi. Stanovi so točni. Banki, kar ji gre, deželi prebitek in vsoto, ki krije nepokrite davke Tolmincev. Banka naj potrpi, Tolminci ne plačujejo. Banka naj izposluje odloke in prisili Tolmince k redu in pokorščini. Kaj brigajo Tolminci Banko! Ona hoče dogovorjeni denar. Radi denarja vendar izposluje odlok, izposluje drugega, očita stanovom, da so nemarni in da celo sami ščujejo Tolmince. Od l. 1706. do 1711. vedno ena in ista pesem:

Tolminci ne plačujejo davka od mesa in vina, dolgujejo celo 30.000 goldinarjev vojnega davka, prisiliti in ustrahovati jih ni mogoče.

Banka je naveličana brezuspešnega opominjanja, pri sklepanju pogodbe za zakup naslednjih treh let izroči davek dacarju Jakobu Bandelu, ki ponudi 300 gld. več kakor stanovi. Stanovi so mnenja: ena sitnost manj. Stanovi so tudi mnenja, da je sklenil Bandel slabo kupčijo. Edini grof Jeronim Thurn med njimi se smeje v pest. Privošči stanovom, ker pozna Bandela. Privošči jim Bandela, ker sovraži od prvega do zadnjega vse stanovske člane, ki so mu pred leti iztrgali pravico do pobiranja vinskega davka.

* * *

Služba deželnega podglavarja Leopolda Adama Strassolda je lepa, ugledna in častna služba. Ali včasih je služba neprijetna; sitnosti so. Podglavar Adam Strassoldo je ljubitelj tulipanov in jih vešče goji. Ta zabava mu prija, ne prijajo mu pa uradne in službene sitnosti. Kakor nalašč so sitnosti od dne do dne številnejše. In kdo je kriv vseh teh sitnosti? Kdo drugi, ko davek, Tolminci, mesarji, Bandel in nezadovoljni stanovi. Tolminci še vedno ne plačujejo, Bandel pobira davke in ne propada, celo bogati. Lahko bogati. S svojimi in Thurnovimi biriči rubi tržno živino, se pravda z mesarji, razburja mesarje, da so zdaj tik pred božičnimi prazniki zaprli mesnice, češ, da oni ne bodo plačevali krajcarja od nove vage, od nemškega funta, ki je lažji od laškega. Podglavar je v tisoč nepriklakah. Meščani so poslali deputacijo, naj mesarji mesnice odpro, stanovski člani javno zabavljajo na odbor, ki da je kriv, da je dobil Bandel, »ta brezvestni krvoses, ta pijavka«, davek v zakup.

Gospod glavar hoče nastopiti odločno in napraviti red. To ne gre, da bi v mestu stavkali mesarji, tudi ne gre, da bi stanovski člani zabavljali. Še manj gre, da bi en sam človek pobunil vso deželo. Treba se je pokazati moža.

Adam Strassoldo je bil sitnosti sit, je sklenil sklicati stanovsko sejo, za naslednji dan pa je pozval vse mestne mesarje k sebi in davkarja Bandela še izrečno in posebej.

* * *

V veži deželne hiše so stali mestni mesarji drug drugemu podobni, sitni obrazi, nevoljni, toda lepo rejeni in rdeči. Najmočnejši med njimi, orjak, je stal za glavo višji med drugimi in zdaj pa zdaj ošvrknil s pogledom drobnega, sušičasto rume-

nega tovariša, ki se je stiskal med široka pleča drugih.

Nekaj pritajenemu glasu začudenja in srditosti podobnega se je izvilo mesarjem iz grl. V vežo je stopil Jakob Bandel. Samo rahel, zaničljiv nasmeh mu je igral ob prerazvitem spodnjem delu glave. Pokimal je z glavo nekemu med mesarji. Orjak mesar je okorno nezaupen strmel na davkarja, ki je znova pokimal dobrohotno slabotnemu Birsu in dejal:

»Lepe reči delate, vi mesarji. Sem slišal, da je grof Thurn prisegel, da vam mesnice poruši, kakor hitro ne dobi mesa!« Bandel se je bil približal Birsu in govoril glasno dovolj, da so ga mogli čuti tudi drugi. Orjak med njimi je viknil:

»Birsu, k nam boš stopil. Prav nič te ne bo begal.« In obrnivši se k Bandelu, je dejal: »Mi se grofa Thurna prav nič ne bojimo!«

»Kadar pojde vse mesto nad vas, bomo o tem govorili dalje!« je odvrnil Bandel. In imenitno se mu je posrečilo zbegati može. Tisti hip je prišel sluga in velel, naj vstopijo.

Okorni so vstopili v sijajno podglavarjevo uradno pisarno. Portreti visokih deželskih uradnikov, prednikov, so gledali nanje v svojih tradicionalnih gestah s knjigami v roki ali pa z levico oprijemaje se rapirskih ročajev. Edini Bandel se je čutil varnega na parketu, pregrnjenem z dolgo preprogo.

Mesarji se še niso bili zavedli, ko so opazili podglavarja, ki jim je bil prišel iz sosednje sobe nasproti, in so začuli njegov glas, oster in uradno strog:

»To ste torej vi, ki se puntate!«

Mesarji so se nerodno poklonili. Birsu je skušal svojo neznatno osebnico napraviti še neznatnejšo in je morda baš zato vzbudil podglavarjevo pazljivost, ki je uprl vanj pogled in vprašal:

»Vi tam! Kako je Vam ime?«

Ko Birsu sam ni takoj odgovoril, je dejal sosed, orjak, potisnivši Birsu predse:

»Birsu je, gospod!«

»Tako!« je ošinil zdaj podglavar orjaka za njegovo nevljudnost. »Vi, govorite kadar boste vprašani!« Ko je pa videl, da je orjak kaj malo sprejemljiv za take nauke, je dejal: »Poklical sem vas, ker vam moram povedati, da nimate zapirati mesnic. Zdaj lahko greste!«

Osupli so strmeli mesarji v uradnika. Da pojde to tako brzo, si niso domišljali. Niso se še bili zavedli, ko se je preril skozi nje Bandel, se poklonil podglavarju in dejal:

»Vaša milost, gospod podglavar, oprostite mi, da se oglašam nepozvan.«

»Kaj hočete Vi?« je hlinil podglavar objektivnost, češ, da ne pozna Bandela.

»V interesu moje osebe je, svetli gospod podglavar, da poslušate pritožbe teh gospodov,« je dvoril Bandel.

»Ali ste Vi Bandel?«

»Sem, Vaša milost!« Podglavar se je obrnil k mesarjem:

»Dobro torej! Govorite, čemu ste zaprli mesnice? Toda jasno in razločno, nimam časa.«

»Ali res ne vedo, gospod?« se je naivno začudil orjak. Strassoldu je lice nervozno drhtelo in razdražen je kriknil:

»Vi, odgovorite na to, kar Vas prašam!«

Orjak je nekaj hipov molčal in dejal nato z glasom, ki naj bi bil ponižen, ki je pa v njem drhtelo mnogo robate vročekrvnosti.

»Mi mesarji tudi nismo, da bi nas vsakdo odiral. Moj oče ni nikoli plačeval davka na meso. Tudi jaz in ti-le ga niso. Pa ko se je reklo, da ga moramo, smo ga plačevali. Gospod Pollini je delal velike dobičke. Petindvajset goldinarjev je plačeval gosposki, pa je od nas skupil trikrat toliko. Tudi štirikrat toliko je skupil, Bog ve, da se ne lažem.«

»To mene vse nič ne zanima!« je zamahnil Strassoldo z roko, dasi ga je naivna izpoved orjakova o Pollinijevi pogodbi zelo zanimala in je že mož ugibal, ob kateri priliki da se izkaže pred stanovi, češ, kako poceni so odstopili zakup na mesni davek v mestu zakupcu.

»Ker niso od stanu,« je dobrohotno dejal orjak; »zato pa nas mesarje tem bolj zanima. Ne rečem nič o Polliniju, tudi o gospodu Formentiniju ne. Pa je tako, da je gospod Bandel že tak, da ž njim ni govora. Naj le pove, ali mu nismo dve leti in dvoje mesecev pošteno plačevali od funta krajcar? Pa je hotel še več. Novo mero je izmislil, pa da je samo njegova mera prava. Smo rekli, da ni! Stara vera, stara vaga, dacar ali cesar! Tožil je, pa ni dalo sodišče prav.«

»Stojte!« je viknil Strassoldo, kajti orjak se je bil razgrel in je začel skoro vpiti. Ostro je premeril Strassoldo mesarje in orjaka in vprašal:

»Vi mesarji trdite, da je uvedel dacar Bandel novo, krivično mero?«

»Prav tako je,« je odgovoril orjak.

»Jaz vprašam vas vse!« je dejal Strassoldo. Šum pritrjevanja je zavalovil iz skupine. Nekateri so samo z glavo prikimali.

»Mi držimo vsi skupaj, kar eden reče, misli tudi drugi,« je pripomnil orjak kaj nepolitično.

»To je vse lepo, da držite skupaj,« je dejal Strassoldo; »pa jaz vas vprašam, ali morete, dokazati, da je mera krivična?«

Očividno je bil orjak velik parlamentarec. Z rokami si je segel na desno in levo stran, izvlekel dvoje tež in jih ponudil podglavarju:

»Naj jih le potežkajo, bodo videli. To je pravi funt, ta pa ni, in če je, je za Nemce in Korošce. Naj le primejo.«

Podglavar je omahnil za korak nazaj, ne vedoč, ali bi se zgražal nad nedostojnostjo moža, ali se mu smejal, ker mu prisoja, da bi z rokama prijel za to dvoje umazanih, rjavozelenih železnih kep.

»Spravite,« je velel in se obrnil k Bandelu: »Kaj pravite vi na to, kar ste čuli?«

»Vaša milost,« je dejal Bandel, »gospodje mesarji govorijo pač tako, kakor sami stvar razumejo. Resnica je sicer, da sem jaz nadomestil laški funt z nemškim. Pa to se je zgodilo potem, ko sem zvedel od učenega advokata, žalibog prepozno, da je v pogodbi mišljen nemški funt, ki je v deželi splošno rabljiv, kar more potrditi vsa Tolminska in tudi nekateri tukajšnjih mesarjev.«

Osupli so strmeli mesarji v davkarja, ki je govoril tako, da so mu mogli komaj sproti slediti. Morda je samo orjak umel smisel Bandelovih besed, kajti viknil je:

»Naj mu nikar ne verjamejo, gospod, nobenega ni med nami, ki bi mogel trditi, da je nemški funt v rabi!«

Bandel ni odgovoril takoj, čakal je, da bi mu podglavar velel. Ko je videl, da je Strassoldo z glavo prikimal, je dejal:

»Vaša milost, sklicujem se na tukaj navzočega mesarja Birso, ki bo moral priznati, da je že dve leti rabil nemški funt!«

Osuplost je vzela orjaku besedo. Samo svojo trdo roko je položil Birsi na rame. Tedaj je velel Strassoldo:

»Vi, izpustite Birso!« In nato je zapičil svoj pogled v Birso in vprašal: »Ali je res, kar ste čuli?«

Tresoč se na vsem telesu je Birsa jecal, da je menda že tako, če pravi Bandel, da pa on še ne loči dobro mere.

»Čemu ste potem tukaj?« je zavpil podglavar jezno.

Orjak je izkušal posredovati, ali bil je dokaj pohlevnejši:

»Gospod, na Birso naj nikari ne dajo nič, saj kolje le kozliče!«

»Vaša milost, to ni res,« se je odzval Bandel in Birsa je že vnaprej zmajeval z glavo. Podglavar je stopil k orjaku. Do vratu mu je segal

in je bil vendar mož, kakor gre. Rahlo ironično in prijazno zasmehljivo je dejal:

»Vi, močni mož, eno Vam povem, pojdite lepo domov, odprite mesnico in ne pravdajte se, dokler ne veste, kaj je prav. Sicer bom dal poizvedovati in preiskovati, ali niste morda vsi kupovali kakor ta-le,« je pokazal na Birso.

Mesarji so molčali; ko jih je videl v zadregi, je velel podglavar:

»Če se boste ustavljali odpreti mesnice, pošljem nad vas biriče in predložim zbornici, naj vas ali izžene, ali vam vzame pravico mesnic.« Strassoldo je pretiraval, ker si v hipu ni bil na jasnem, kaj in kako naj bi v takem slučaju ukrenil. Sicer je dosegel svoj namen. Poparjeni so stali pet minut pozneje mesarji pred deželno hišo.

Tedaj je orjak vzrojil:

»Birsa je vsega kriv!« Stegnil je roke po nesrečniku, ki je odskočil in zavpil:

»Samemu sebi sem najbolj škodil. Usmilite se me, devet otrok imam!«

Orjak je imel samo enega in je zato ljubil vse, boječ se vražjeverno za svojega. Spustil je Birso in dejal:

»Boža zahvali, da imaš otroke, tepec!«

Podglavar je odslavljal Bandela, ki je bil razgrnil račune in papirje pred njim:

»Samo predrznosti ne, moj ljubi. Cosa per forza non vale scorza! Razumete?«

»Razumem, Vaša milost!«

»Stanovi tožijo, jaz sem odgovoren za red v deželi! Nočem več slišati tožba!«

Bandel se je poklonil, podglavar je zamahnil z roko, da ga odpušča. Za odhajajočim je še velel:

»Torej, ne zabite, cosa per forza non vale!«

In Bandel se je zopet poklonil ter šel. Pred vrati se je nasmehnil in mrmral:

»Ti znaš svoj pregovor, jaz svojega. Tudi moj je dober: Chi dorme, non piglia pesci, signor luogotenente!«

Zavil je s Travnika proti Studencu, kjer mu je stala hiša. Na vogalu ulice je zadel v človeka, ki je prihajal iz nasprotne smeri.

Moža sta odletela narazen in vzkliknila, ko sta spoznala drug drugega:

»Furbo!«

»Berechino!«

Bil je Bandelov znanec, tolminski sodnik Locatelli.

* * *

Použila sta vsak po par nežnih golobčkov in popila nanje troje steklenic težkega furlanskega vina. Bandelova gospa ju je pustila pri

četrti sama. Sedela sta si iz oči v oči. Niti kretanja, niti ena poteza v obrazu jima ni bila skupna, in vendar sta si nekako sličila.

Bandel je bil kljub svoji tršatosti koščen in mršav. Nizko čelo mu je ginilo globoko med oči. Odurno je bilo njegovo krepko, naprej sileče ozobje. Ob ustnicah se je črtala poteza nekake bolezn, lakoti podobno drhtenje. Locatelli je sodil Bandela:

»Kako mu hrustajo koščice pod zobmi. Kaj bi počel, če bi ne imel vsak dan par golobčkov?«

Istočasno je motril Bandel tolstega gosta in mislil:

»Kako čudno mesnate ustnice ima. Nič ne grize, samo srka, kakor bi pil mozeg iz kosti!«

Obnašanje Bandelovo je bilo okorno, robato, namenoma nefino, Locatelli je bil graciozen. Kako je vino pil!

»Pij, ti samo pokušaš,« je menil Bandel.

»Teško je,« je menil Locatelli; ti lahko piješ, ki si suh.«

Bandel se je krohotal:

»Kaj, še vedno se bojiš apopleksije?«

»Težkih vin ne ljubim,« je odvrnil sodnik in vzdihnil, dočim mu je Bandel znova nalil. »Spim slabo!«

Bandel je zamahnil z roko: »Sediš preveč!«

Locatelli je srknil vina, se oddahnil in dejal:

»Bolam sem. Včasih kar odrevenim in me vrže ponoči pokoncu. Še snoči me je. Stopil sem k oknu. Luna je sijala na vrt za hišo. In doli na klopi je sedela v pikastem ogrinjalu.«

Bandel je osupel strmел gostu v obraz. Gost se je nasmehnil:

»Morda se mi je samo zdelo, toda videl sem jo. Stisnjeno samo vase —«

Bandel se je zasmehal: »Zdaj vidim, da si res bolan. Mrtve vidiš. Tvoja bolezen je tu notri!« Pokazal je na čelo.

»Morda se vrača —« Glas, ki je bil navidezno miren, je drhtel.

Bandel se je krohotal:

»Zdaj samo še to povej, da si videl tudi tistega fanta, ki je tedaj utonil, kako mu je že bilo ime?«

Locatelliju so drhtele ustnice:

»Gradnika? Videl ga je Mohor Kacafura.«

»Zlodja je videl, pijanec,« je vzkliknil Bandel.

* * *

Preden sta se prijatelja razšla, je naročil Bandel, kakor da se je pravkar domislil, sodniku, naj mu sestavi pregled, koliko in kakšne živine

da se je poklalo po Tolminskem v dobi zadnjih dveh let.

»Samo zaradi gospodov v deželni hiši,« je menil, »ki so sitni.«

Locatelli je bil pravkar hvaležno sprejel dvoje veder lahkega vipavca kot dar med prijatelji in ni mogel, da bi ne obljubil. Mrmral je, da bi se rad poslovil od gospe.

»Ni treba,« ga je rinil skozi vrata Bandel, »še mislila ne bo nate. Saj je niti doma ni. Je gotovo pri jezuitih, kjer pridiguje Sadar; zaljubljena je vanj.« In dostavil je še: »Slednji teden ima druge muhe.«

Locatelli se je poslovil, našel na Kornu hlapca s konjem in ga oštel, ker si je bil naročil dvoje meric vina namesto ene.

V mestu je vse opravil dopoldne. Odhajal je takoj. Hlapca je poslal k Bandelu po vino in mu velel, naj jaha za njim, da ga bo čakal v Solkanu pri davkarici Marjuti Bašin.

Kljub svoji rejenosti se je vzpel ročno na konja. Vso pot do Solkana je mislil na Bandela in je škodoželjno mrmral: »Bahaš, Bandel, bi rad z Locatelliju pajdašil. Ampak Locatellijev ne boš dotekel, so bili že gospodje, ko si bil ti še hlapec. —«

»Hlapec tolminskih Locatellijev!« je ponovil.

Kdaj je bilo to? Ali v času žene v pikastem ogrinjalu, ki jo je videl v halucinacijah sodnik preteklo noč, ali ob času tistega mrtvega fanta, ki ga je videl pijanec Mohor Kacafura? —

* * *

Komaj je Locatelli odšel, je Bandel pozval hlapca in mu velel peljati mogočen sod vina v hišo grofa Thurna, onega istega, ki se je pred leti pravdal s stanovi, in dal zastražiti deželno hišo, da niso mogli stanovi k seji. Uro pozneje se je Bandel odpravil sam v posete h grofu. Grof Thurn je dremal v naslonjaču. Bil je vinjen.

Zdravil je z vinom protin. Sluga je uvedel Bandela kakor po navadi na lastno roko, tem brezskrbneje, ker je bil Bandelov hlapec pripeljal vino.

»Blagorodje,« je dejal grofu, »dacar, Bandel je poslal hlapca s sodom vina.«

»Starega?« je vprašal grof.

»Desetleten starogorec!«

»Dobro!«

Sluga se je poklonil in dejal:

»Dacar Bandel bi rad govoril z blagorodjem.« Grof se je vznevoljil: »Zdaj sem pijan, naj pride jutri!«

Sluga se je naklonil znova in dejal:

»Dvajset veder je vina. Ali bi, blagorodje, vendar blagovolili — dacar čaka pred vrati.«

»Ali ne slišiš,« je vpil grof, »zdaj sem pijan!« Sluga se je oddaljil. Na vratih pa je zopet obstal:

»Morda blagovoli blagorodje, da jaz uredim zadevo. Dacar bi rad deset hlapcev.«

»Kaj?« je zategnil grof, »čemu mu bodo moji bravi?«

»Tolmince pojde rubit!«

Thurn se je začel smejati. To priliko je porabil sluga in odprl Bandelu pred vrati. Grof ni bil prav nič nevoljen, ko ga je ugledal. Smejati se je še glasneje in vpil: »Čujte, Tolmince pojde rubit!«

Hipoma pa se je nehal smejati, videč odločno in resno Bandelovo lice, in je dejal:

»Torej zares? In mojih bravov rabiš? Ali plačaš?«

»Plačam!«

Grof se je zamislil in dejal čez hip nestrpno:

»Pridi jutri, danes sem pijan!« In je pristavil: »Tolminci so hudiči.«

»Thurnovim hlapcem niso kos!« je odvrnil Bandel. Odhajaje je rekel: »S funtom ni šlo, pojde tako!«

Bandel si je mel roke. Par veder vipavca in dvajset veder starogorca za Tolmince! In vrhutega je bilo vino zarubljeno blago. — (Dalje.)

Donatello: Judita. Firenze; Loggia dei Lanzi.

Donatello: Marija Magdalena. Firenze; Battistero.

II. PRINCIP IN ZISTEM NJEGOV.

(Dalje.)

Ali postanek nove forme iz prvotnega organizma: vzrast »kvintilje« iz »quadre«? To bi bilo eno, a ne glavno. Ali morda dejstvo, da prebije zavestna ideja staro tradicionalno mejo ter da jasen princip rodi v »kvintilji« korak, ki je pričetek novega razvoja? Tudi to bi bilo vredno svoje pozornosti, a tudi to nam še ni glavno. Ampak točka našega posebnega zanimanja je tu fakt, da je »kvintilja« po svojem postanku dvodelna celota, ki je nastala po zavestni ideji iz dveh različnih si elementov, ter se torej kot taka že po logiki svojega postanka samega kroji na dva kraja: v prvotno, tradicionalno jedro in pa neki nov prirastek.

Iz »quadre« kot prvotne forme nastala nova oblika, peteroverzna strofa (»kvintilja«) kot nov organizem zase, ima svoj prvi in glavni, temeljni element, recimo svoj organski koren v »quadri« sami, ki je formalna konstanta, nepremakljivo-trdna, neizpremenljiva, v sami sebi zaključena in zakrknjena, nikakemu razvoju ne več dostopna tvorba; svoj drugi element pa v novem, h »quadri« priraslem delu, ki šteje v »kvintilji« en sam verz.¹

In delitev na ta dva dela, — delitev, ki se oslanja na historični postanek peteroverzne forme iz »quadre« kot starejšega organizma, — je fiksirala ter na nedvoumen način izporočila tudi teorija sama, in sicer v svoji historični terminologiji: za prvi, stalno četveroverzni del je vstvarila ime »glosa« (= pripomba, obrazložba) ter kesneje »volta« (= preobrat, preosnutva); za drugi, k prvotni konstanti priraščajoči del pa ime »motto«.²

Potemtakem ima zgoraj I. stopinja zistema v svoji prvi fazi, ki pozna le golo in samo »quadro«, — le golo in čisto »volto« ali »gloso«, kar se docela ujema z vsebino, ki bodi »variacija« ali »para-

¹ Gröber, l. c., II./2., 277: »In der knappsten Form, die höchstwahrscheinlich nach ritterlichem Turnier, im Frauensaal improvisiert ward, zählt das Motto nur eine Zeile, und die Volte oder Glosse ihrer bloss vier: sie ist also nichts als eine schlichte *quadra*, doch mit der unumgänglichen Eigentümlichkeit, dass ihre letzte Reihe (= vrsta, verz) das Motto wiederholt, wörtlich oder nur sinngemäss, doch auch in diesem Falle mit Beibehaltung des Reimwortes.« (C. M. de Vasconcellos & Th. Braga, *Gesch. der portug. Litteratur.*)

² Gröber, l. c. II./2., 277: »Sie bestehen aus zwei Teilen: a) einem Thema, das ursprünglich eine ritterliche Devise, ein Motto war und diesen Namen (*mote*) auch später beibehielt, und b) aus einer dasselbe umschreibenden und erklärenden Paraphrase, der »Wendung« = *volta* [diese Bezeichnung fehlt im *Cancioneiro de Resende*, wird aber im 16. Jahrh. üblich], oder *Glose* = *glosa*, die vereinzelt, in altertümlichen Exemplaren, auch *tenção*, *entenção* oder *entendimento* = Auslegung, Sinn-deutung genannt wird (*Resende* II./419).« Tam stoji nad spevom v naslovu označba: »*Troua a tenção d' este moto*« (= pesem za razlago tega [neposredno prēj stoječega] gesla).

fraza«, preliv neke dane »devize«; v svoji drugi fazi, ki porodi iz »quadre« novo strofo »kvintiljo«, — pa že poleg četveroverzne »glose« ali »volte« tudi še enoverzni »motto«.

Takó — prva stopinja! Kaj bi bilo pa sedaj, v smislu istega principa, nadaljnji korak v razvoju zistema?

Druga stopinja.

Podlaga zistema je četveroverzna strofa: »quadra«; tega dejstva, ki je rdeča nit vse poti, ni izgubiti iz oči; naglasiti si ga treba torej iznova tudi tu.

In kot rezultat prve stopinje si je ponoviti tu fakt, da je »quadra« — konstanta zistema: nedoteklivi, neizpremenljivi element nove, iz razvoja nastale forme.

Novi korak torej ne more vzrasti iz te komponente, ki je vsakemu nadaljnemu razvoju zakrknjeno nedostopna. Iz tega dejstva sledi, da more edinole drugi del biti plodna kal novih in novih mladik, novih form-organizmov, odprta kal razvoja v zistemu! Ne konstantna »quadra«, ampak tisti njej priraščajoči novi element je odprti, oblikotvorni, konstantno se razvijajoči, po gotovem principu rastoči del zistema: odprti vir zistematičnih oblik višje in višje vrste.

In po katerem principu se razvija ter raste ta oblikotvorni del zistema poslej, tu takraj prve stopinje?

Prirastek enega verza h »quadri« kot konstanti zistema je vstvaril v prvi stopinji — novo organsko formo: tisto posebej le portugalski in španski literaturi svojsko strofo na peteroverzov, znamenito »kvintiljo«. Stopnjevanje prirastka za novo enako količino, še za en verz enake vrste, namesto $4 + 1$ torej zdaj tu $4 + 2$: to je novi nadaljnji korak zistema — v smislu istega principa, ki je prebil staro mejo tam v I. stopinji, premagal »quadro« kot nepremično konstanto, vstvaril »kvintiljo« ter zasnoval možnost še daljšega razvoja.

Konstanta + dva verza: to je torej nova mladika, novi organizem zistema.

V zgleda za ta korak pa iz svojega portugalskega vira ne morem podati; ostanem ga tu na dolgu, da ga dopolnim kesneje v vrsti španskih primerov!¹

¹ Pač ima »*Cancioneiro geral*« de Resende primerov dovolj, ki šteje v njih »motto« po dva verza, a ne kot prirastek konstanti (»quadri«), ampak le v okviru in mejah konstante same (»quadre« in »kvintilje«); n. pr.:

Dy plazer a mys enojos
em ver-os, y a my a passyon,
y desquansaron mys ojos
y nunca my coração.
Garçia de Resende. [III./598].

Posto que tarde o senty,
pera meu mal foy bem çedo,
poys pude dizer por my:
nunca tam liure me vy,
nem m'ouue tamanho medo.
Joam Rroiz de Saa. [II./446].

Ker pa te tvorbe ne pomenijo stopnjevanja $4 + 2$, ampak le 4 (t. j. golo konstanto), odnosno korak $4 + 1$, tičejo še vedno v I. stopinjo zistema, dasi kot patvorbe; — nikakor pa ne tu v II. stopinjo kot primeri forme $4 + 2$! To v izogib nesporazumevanja.

Rezultat te faze bi bila nova strofa: »sestina« na odmor 4 + 2. Od peteroverznega organizma se pristopnjuje zistem tu že do šesteroverznega kompleksa.

As tem pa pričujoča faza še ni izčrpana! Nele »quadra«, ampak kakor »quadra« že v I. stopinji, — zavzame zdaj tu v II. stopinji zistema tudi »kvintilja« (dasi je nastala sama iz »quadre«) vlogo konstante. Obedve formi torej, ki sta rezultat prve stopinje, obedve: »quadra« ter iz nje nastala »kvintilja«, — si takoj pri prvem svojem koraku preko svoje, t. j. preko prve stopinje zistema postaneta enakovredni sovrstnici v zistemu, ter razvijata poslej, vsaka zase svoje zrno, vsaka zase iz sebe po svojo posebno, zistematično vrsto. In sicer obedve dosledno po enem ter istem, stalno enakem principu: da »motto« šteje stopnjema od oblike do oblike po en verz več kakor neposredno poprej! Na tem mestu torej: 4 + 2, 5 + 2!

Obe dejstvi izpričaj ter pojasni nazorno forma, ki je rezultat nadaljnjega logičnega koraka v zistemu: forma, ki se v njej obveljavita obe prvostopinjski obliki kot konstanti (»quadra« in »kvintilja«), a »motto« pa pristopnjuje še za en verz višje, da h konstantam prirasli del torej šteje že po troje vrstic!

Tip — s »kvadro« za konstanto (4; + 3):

<i>Motto</i> (3):	Minha vida nam he vida.	α
	coraçam nom me rrepousa	β
	com desuayros d'uma cousa.	$\beta.$
<i>Volta</i>	Meus olhos desejam ver	a'
(4 + 3):	o que minh'alma queria,	b
	mil mortes na fantesya	b
	qu'isto desuía de sser.	$a'.$
	Assy que nam tenho vida,	α
	coraçam nom me rrepousa	β
	com desuayros d'esta cousa.	$\beta.$

De Jorge da Sylueyra. [III./32].

Variant je seveda nešteto, skorajda kar slučajev; pesnik si varuje nekako osebno svobodo, a vedno strogo v okviru tipa.

Primer 1.

Meu amor, tanto vos amo,	α
que meu desejo nam ousa	β
desejar nenhuma cousa.	$\beta.$
Porque se a desejasse,	a
logo a esperaria,	b
& se a eu esperasse,	a
sey que vos anojaria.	$b.$
mil vezes a morte chamo,	α
& meu desejo nam ousa	β
dessejar-me outra cousa.	$\beta.$

Conde do Vimioso. [II./115].

*

Primer 3.

Quem de mym s'aconselhar	α'
& leedo quizer viuer,	β'
parderaa todo prazer.	$\beta'.$
Sayba certo quem quizer,	$a' = \alpha'$
poys prazer tam pouco dura,	b
que nom tem ninguem ventura,	b
que lhe dure quanto quer.	$a' = \alpha'.$
O rremedio qu'eu lhe der	$a' = \alpha'$
de meu conselho morrer,	$a' = \alpha'$
se leedo quyser vyuer.	$a' = \alpha.$

Gonçalo Mendez Çacoto. [II./526].

*

Primer 2.

Se descansso rreçerberam	α
meus olhos, quando vos viram,	β
dobrada pena syntyam.	$\beta.$
O falso contentamento,	a
que logo nysso tomaram,	b
muy de verdad'o pagaram	b
com pena do pensamento,	$a.$
assy que, s'eles fezeram	α
algum bem, quando vos vyram,	β
dobrada pena syntyam.	$\beta.$

Dioguo Brandam. [II./215-16].

*

Primer 4.

Se fyzesse fundamento	α
d'algum bem em minha vyda,	β
da-la-hya por perdida.	$\beta.$
Mas nam tenho esperança,	a
nem perco contentamento,	b
qu'este mal nam faz mudança,	a
nem eu castelos de vento.	b
& co'este fundamento	α
nam faço conta da vyda,	β
nem na tenho por perdida.	$\beta.$

Conde do Vimioso. [II./109-10].

*

Ni in ne more mi biti namen, da bi tu naštel ter izčrpal vse primere te vrste, kar jih ima Resende v svojem zborniku »Cancioneiro geral«; četvero jih zadoščaj, ker je iz njih že zadovolj razvideti tisto dejstvo, ki ga ni tu le mimogrede, ampak prav krepko naglasiti: da namreč zgoranji, za tip podani slučaj ni le posamno ter slučajno nastala samka, ampak resničen tip forme, »stalna« oblika po zakonito ustaljeni normi! Stalnost, zakonita doslednost, recimo zistemska načelnost tipa je tista kvaliteta, ki jo je ob teh formah izpričati, — ker izpričuje in potrjuje šele ta kvaliteta — zavestno idejo in trdni princip prakse.

Resendov zbornik šteje približno 400 primerov tega tipa s »kvadro« za konstanto; naštel sem tam 406 strof po normi 4 + 3. Manj ko dve tretjini tega bi jih zadoščalo, da bi bila ob njih nemogoča vsaka morebitna domneva o goli slučajnosti dejstva.

Konstanta + trije verzi: to je torej tu načelo, zavestno zakoniti regulativ, oblikorodni aksiom strofe, takozvane »glose« ali »volte«, — pa bodi, kakor zgoraj, konstanta »kvadra«, ali pa, kakor v naslednjem, — strofa iz petero verzov!

Tip — s »kvintiljo« za konstanto (5; + 3):

<i>Motto:</i>	Cuydado, quem cuydarya,	α
	se ja cuydou alguum ora,	β
	de ver o que ve agora!	$\beta.$
<i>Volta</i>	Quem cuydou ver namorados	a
(5 + 3):	chamar pena o sospirar!	b'
	quem cuydou que, vos, cuidados,	a
	por verem que vão errados,	a
	lhe nam des em que cuydar!	$b'.$
	Cuydado, quem cuydaria,	α
	c'o cuydado nam melhora	β
	quando omem sospyra & chora.	$\beta.$

Iz cikla »O cuydar & sospirar«. [I./48].

Komaj 117 (recimo da okoli 120) ima Resende primerov te vrste; vendar dovolj, da potrdé tudi tu tip! Od vseh teh pa tudi tu le še štiri vzglede:

Primer 1.

D'oje auante quem quizer,	α'
que lhe queyra mal alguem,	β'
dygua-lhe, que lhe quer bem.	$\beta'.$
E por hy nam auer grossa,	a
nam entendam todos ysto	b
se nam em dama fermosa.	a
descreta & graciosa,	a
porque d'esta sam mal quisto.	$b.$
Porque a que nam tyuer	α'
estas tres como ela tem,	β'
quiça que querera bem.	$\beta'.$

De Pedr' Omem. [III./29].

Primer 2.

Foy feyto tam atreuydo	α
o dest'omem, que deuia	β
nam parar at'a Torquya.	$\beta.$
Sera la hum Anybal,	a'
fara feytos de Pompeo;	b
poys ca fez façanha tal,	a'
com qu'esqueço o Cabral	a'
& outros que nam nomeo.	b
Ualente & mal sofrido	α
deue ser quem se vençia	β
no serão de tal porfya.	$\beta.$

As do Braseyro. [III./243].

Primer 3.

Coração, coração, triste,	α
triste coração coytdado,	β
quem vos deu tanto cuydado.	$\beta.$
Quem meu cuydado tomou,	a
quem nem cuydar-me nom deu,	b'
ynda mays acreçentou	a'
ao mal, que me causou	a'
tyrar-lhe o nome de seu.	$b'.$
Consseto que seja meu,	b'
soo porque fique calado	β
o segredo do cuydado.	$\beta.$

J. R. : l: Saa. [II./451 ; III./731].

Primer 4.

Quem quizer passar seguro	α
polas serras d'Ansnyam,	β'
deyxte fora o coraçam.	$\beta'.$
Sam tam asperas em cuydar,	a'
que quem foy desesperado	b
& nelas ouer d'entrar,	a'
aly lh'a de rrenouar	a'
todo seu tempo passado.	$b.$
Quem se temer do cuydado	b
& ouer d'yr 'Ansnyam,	β'
deyxte fora o coraçam.	$\beta'.$

Fernam Cardoso. [II./533].

IZIDOR CANKAR: DONATELLO.

II.

(K našim prilogam.)

Videli smo na slikah, objavljenih v št. 4. »Dom in Sveta«, kako se je Donatello stopnjema, od leta do leta, opraščal gotskega umetniškega pojmovanja, kako se je vedno bolj bližal uresničenju novega umetniškega ideala, realizmu. L. 1430. je bil izdelan njegov bronasti David (priloga I.), ki je prvi, popolnoma nag kip renesanse. O tem delu pravi Vasari: »La quale figura è tanto naturale nella vivacità e nella morbidezza, che impossibile pare agli artefici, che ella non sia formata sopra il vivo.« Mladi junak se opira na desno nogo, leva je razbremenjena; pred njim leži glava ubitega velikana. V desnici drži meč, levico je uprl ob bok. Od obleke mu je ostal samo klobuk na glavi in čevlji na nogah — dokaz, da Donatello ni v prvi vrsti namerjal izklesati podobe junaka Davida, marveč mladeniško telo, na katerem se lahko poskusi z naravo. Posrečilo se mu je tako zelo oživiti kip, da ga Vasari smatra za verno kopijo modela. In vendar David najbrže ni bil izdelan po modelu. Kajti »okrog l. 1425. se je pojavil v Donatellovih delih zelo močan vpliv antike, zlasti v arhitekturi in v antičnih figurah in motivih, na katere se je naslanjal ali jih celo popolnoma prevzel.« (Burckhardt, Cicerone.) In sad te dobe je tudi David; en sam pogled nanj nas mora neposredno spomniti na kipe antičnih mladeniških atletov.

Ta vpliv antike je bil koristen in potreben ter se bistveno razlikuje od klasicizma 19. stoletja, ki je ne le praktično, marveč še bolj teoretično zastopal stališče, da je antična klasična umetnost vrhunec vse umetnosti in ideal vseh tudi poznejših umetnikov. To je bila časovna teorija, in čas jo je zopet odpravil. V renesansi je pri velikih umetnikih in zlasti pri Donatellu razmerje do klasične umetnosti drugačno. Donatellov umetniški ideal se nikakor ni kril s klasičnim, vendar pa so grške umetniške pridobitve, za katere so se začeli ljubitelji umetnosti ravno v 15. stoletju izredno živahno zanimati, služile tudi Donatellu kot kažipot pri nadaljnjem razvoju. Ko se je ločil od gotske shematičnosti, je potreboval učitelja, ki bi ga vodil k naravi, in ga je najprej našel v klasični umetnosti. To ni bil cilj in konec njegovega razvoja, marveč samo sredstvo, s

katerim si je pomagal dalje. V tem zmislu je klasična umetnost v vseh dobah umetnostne zgodovine blagodejno delovala, ne kot vzorec, marveč kot zaklad mnogih umetniških izkušenj, kakor ne izgubi sploh nobena umetniško visoko razvita doba življenjske zveze z naslednjimi rodovi.

Boj za osvojitve človeškega telesa je trajal pri Donatellu nenavadno dolgo, kar ravno priča, kako težak in važen je bil ta boj. Deset let pozneje se ukvarja Donatello pravzaprav še vedno z istim problemom. Cantoria (pevski oder) za florentinsko stolnico je bila končana l. 1439. Na štirih ploščah, s katerimi je oder obdan, so upodobljeni plešoči in prepevajoči angelčki (Dom in Svet, št. 4. in 5.), »figure . . . che a guardarle pare naramente, che siano vive, e si muovano«. (Vasari.) Vsak posameznik iz te množice puttov se giblje in razmahuje na svoj način; brez števila stojnih in gibalnih motivov je tukaj zbranih, otroško telo je podano v vseh možnostih svojih oblik.

Tako je Donatello po mnogoletnem trudu v šoli klasične umetnosti dosegel svoj prvi cilj; obviadoval je človeško telo. Sedaj, na starost, je prišel čas, da se popolnoma samostojno razvije. L. 1443. je odšel v Padovo; tam je ostal deset let. Dobil je naročilo, naj zgotovi veliki oltar za baziliko sv. Antona, okraši cerkev in izdelava javen spomenik za vojskovodja Gattamelata. V cerkvi je postavil Donatello velik bronast križ, Mater božjo s šestimi svetniki, več reliefov.

Mati božja (priloga II.) je pač eno najlepših del človeške roke. Ta kip se ne da z nobenim drugim Donatellovim primerjati. Od ideala gotske plastike je prav tako daleč kakor od klasičnega ideala, je samostojno Donatellovo delo po ideji in obliki. Mati božja sedi na težkem prestolu, ki ga podpirata dve sfingi; Dete počiva v gubah njenega plašča. Mati se milostno sklanja naprej proti trumam božjepotnikov, ki prihajajo pomoči potrebni pred njen oltar; vsa njena postava teži naprej, v prostorno cerkev, spodnji rob plašča ji je že zdrknil preko prestola, Dete se boječe stiska in izteguje desnico prestrašeno naprej, kakor bi se balo, da pade — zelo karakterističen znak Donatellovega realističnega mišljenja. Skupina je kljub zunanemu miru polna notranjega življenja in gibanja, kakor v tihih pridržanih kretnjah,

tako v valujoči obleki, ter deluje monumentalno, kar povzroči nje masivnost, stisnjenost v krepko, izrazito konturo.

Spomenik Gattamelate (priloga III.) stoji prav pri cerkvi sv. Antona. Na visokem z reliefi okrašenem podstavku stoji mogočen konj, na njem sedi viteški jezdec, vojskovodja, v bojni opravi, s poveljniško palico v desnici. Konj je nemiren, nozdrvi mu trepetajo, sprednjo nogo je dvignil ter stopa počasi, z zatajeno silo naprej. Njegovo telo je močno, mišičasto, kite so napete, žile so izstopile. Gattamelata stoji trdno v sedlu in je zrastel z živaljo kakor v eno telo. Skupina je zelo preprosta, a vendar mogočno deluje. Ta kip je velepomemben dogodek v umetnostni zgodovini. Izza antike je prvi javni konjeniški spomenik, začetek neštevilnih spomenikov, ki so jih postavljali in jih postavljajo do današnjega dne.

Čim bolj se je Donatello staral, tem izrazitejše je postajalo v njem realistično stremljenje, kakor je razvidno iz kipov Marije Magdalene in Judite (priloga IV.), ki sta nastala v zadnji dobi Donatellovega življenja po vrnitvi iz Padove v

Firenze (1455—1466). Judita stoji v Loggi dei Lanzi v Firenzi in predstavlja ravno trenutek, ko judovska junakinja odreže Holofernu glavo. Skupina je nejasna, težko je najti stalo, s katerega naj se opazuje. Vendar pa nam kaže dejstvo, da je Donatello izbral najkrutejši hip krvavega dogodka, ter izpeljava detajlov (n. pr. viseča Holofernova roka), katera načela so bila odločilna pri koncepciji in izpeljavi skupine. Še izrazitejši je naturalizem pri Mariji Magdaleni. Telo je suho, uvelo v postu in pokori, obraz z upadlimi lici in brezzobimi čeljustmi kakor obraz okostnjaka. Edino pravilo, ki je umetnika vodilo, ko je rezal ta kip, je bil zakon resničnosti. Niti gotška umetnost, iz katere je Donatello v mladosti izšel, niti antična, pri kateri se je pozneje šolal, bi ne mogla roditi podobnega dela. Ustvarjen je bil nov princip, ključ do nešteti del kasnejših vekov.

Da bi bila slika Donatellovega dela popolna, bi bilo treba še zasledovati razvoj njegovega reliefa, ki tvori važen del njegove umetnosti. Pa te slike bo moral Dom in Svet odložiti za ugodnejše čase.

KNJIŽEVNOST.

Gustave Flaubert: Gospa Bovaryjeva. Prevel Vladimir Levstik. Izdala in založila »Omladina« 1915. 332 + XII.

Flaubert je začetnik in morda največji umetnik naturalizma. Ta pojav v umetnosti je le ena stran celotne miselne strukture, ki se je po idealizmu romantike s Francoskega razmaknila po vsej Evropi. V znanosti in umetnosti je obstrigel lahkoverno domišljijo trezni razum, ki si je hotel z metodo točnega opazovanja zgraditi solidno podlago. — Seveda je stara doba zlasti v literaturi še krepko živela, zato umetnik v tem času ni hotel samo nekaj pripovedovati, ampak tudi mahnuti s kritičnim nožem po preteklosti. Flaubertov roman bi lahko imenovali nekak obračun z idealno dobo, ki se je začela z galantnimi romani 18. stoletja in dosegla v romantiki Viktor Hugoja svoj višek. Ta literatura si je ustvarila življenje velikih gest, velikih dejanj in silnih čuvstev. Toda izgubila je stik z realnim življenjem, zanemarila sodobnega človeka in živela le kot dediščina iz knjige v knjigo. Da bi pokazal, kako ničevno in zastarelo je to mišljenje, ki se kakor brezkoristen plevel košati na njivi treznega razuma, je ustvaril Flaubert na podlagi teorije o milijeju značaj gospe Bovaryjeve, kakor je nekaj Cervantes ustvaril Don Quixota, da je z njim persifliral pustolovne viteške romane. Flaubert in Cervantes hočeta nekaj učiti, Cervantes z razposajeno satiričnim smehom, Flaubert z resnim obrazom znanstvenika.

Tisti kontrast med življenjem in idealom, o katerem je govoril Stritar v svojem Zorinu, je tudi problem značaja gospe Bovaryjeve, glavne osebe romana. Oba se uživata v neki namišljen ideal, ki postane obema vir nesreče in žalosti, ker ga v življenju ne najdeta. Tu je Stritar ostal v onemogli mehkonosti idealizma, češ, vsebina našega življenja je žalost, svetobolje, kajti vsak ima hrepenenje po idealu, tega pa v svetu ni. Flaubert je pa ravno temu idealizmu brezobzirno potegnil krinko z obraza. V Madame Bovary nam je naslikal žensko, ki se je prišedši z dežele v mehkužni institutski atmosferi navzela iz knjig galantne in romantične dobe polno papirnih pojmov o življenju, sreči in ljubezni. Ko pa v zakonu s podeželskim zdravnikom ne najde idealnega junaka svojih romanov, ampak le povprečnega človeka, ki ne zna doumeti domišljavosti njenih sanj in njene namišljene vrednosti, ko ne občuti one sreče, ki jo je pričakovala, se vseli v njeno srce mrznja do soproga, ki ji ne zna prinesti drugega kot naravno iskrenost svojega čuvstvovanja. Tu Flaubert palico obrne. Žena Bovary ni znala ceniti resnične ljubezni svojega moža, ker ni iskala te, ampak samo sebe, hotela je blaženstva svojih romanov, na vsak način nekaj velikega, ali srečo, ali žalost; zdaj postane dostopna lažnivim frazam lahkoživcev, ki ji govore govorico njene domišljavosti. Ko se potem zave gole resnice v realnem svetu, svojega moralnega propada, konča z zastrupljenjem pogrešeno življenje.

Z neizprosno doslednostjo in jekleno besedo velikega umetnika je orisal Flaubert to usodo. Ustvaril je tipičen značaj, v katerem prevladuje egoistična fantazija, ki ne raste iz realnih nižin življenja v višavo, ampak je a priori odločen za padce. Ko mu je dal še časovno barvo, je hkrati pisal tudi obsodbo razmer, v katerih je zrastle Madame Bovary, obsodbo onega idealizma, ki se je, odcepljen od življenja, razrašal le še po ženskih institutih in v literaturi.

V okviru podaja Flaubert tudi sliko podeželskega življenja. Nikoli ne modruje, samo fakta navaja, a vsa premotrena pod kritično lečo njegovega razuma, ki hladnokrvno kaže vsemu konvencionalnemu šablonstvu in nezavednemu hinavstvu njega pravi obraz. Tu pripoveduje, kako so ljudje sebični, majhni in onemogli, kako je življenje spačeno v svojih religioznih, moralnih in gospodarskih idejah. Ali je povedal vso resnico, je seveda drugo vprašanje, kajti od resničnosti dejstev do resnice življenja je daljša pot, kot se sanja kritičnemu razumu.

Roman je na indeksu.

Dr. J. Šilc.

Andrej Rapè: **Mladini**. IV. zvezek s 14 slikami. 94 strani. — V. zvezek z dvema slikama. 88 strani. Ljubljana 1915. Izdalo in založilo »Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta« v Ljubljani. Natisnila Učiteljska tiskarna. Cena vsakemu zvezku 1 K.

Vsebina teh Rapetovih zvezkov je prav mnogovrstna: povesti, črtice iz življenja na kmetih, sličice iz otroškega življenja, orisi iz življenja narave.

Najbolj so mi všeč obrazci iz življenja otrok. (»Zaprta«, »Lojzek«, »Kaznovale so ga« v IV. zv., »Anica« v V. zv.). Pisani so povečini preprosto, dejanje je notranje resnično, le časih premalo enotno (Počitnice V. 41); pozna se neposredni stik z življenjem. Poučna tendenca ni preveč vsiljiva.

Iz istega razloga so dobre tudi slike iz kmetiškega življenja, kakor »Na semnju«, V. 12, zlasti pa »V konjskih vodah«, IV. 41 (Ali ni v tej povesti perioda na str. 43. preveč gramatično-retorična? Prehod med 1. in 2. poglavjem naj bi se jasneje premostil, drugače moti sedanjik v začetku 2. poglavja; podobno velja tudi za prehod do 1. pogl. v »Materi« IV. str. 2); črtica »Na jelena«, V. 69, pa nima dovolj enotnega dejanja in napravlja vtisk dolgovernosti.

Božične in velikonočne povesti (»V božični noči«, IV. 13, »Krivčeva izpoved«, V. 1, »Ciganka«, V. 55) pa se mi ne zde posebno posrečene; dejanje ni dosti verjetno, življenja je v njih premalo, preveč pa solzave genljivosti. Iz zadnjih dveh razlogov mi tudi »Mati« (IV. 1), črtica iz sedanje strašne vojske, ni všeč. Čustva, ki se tu rišejo, so v primeri z življenjem, kot ga vidimo zdaj vsak dan, preplitva. Tudi črtice iz življenja narave mi v tej obliki niso všeč; preveč je v njih risanja in opisovanja, premalo jasnega dejanja; orisi so poleg tega preveč retorično-umetni. Zato se mi zdi prvo poglavje v črtici »Prezgodaj« (IV. 84) ponesrečeno, drugo pa prav dobro, ker je v njem naravni pojav izražen v dejanju (deček najde premrlo lastavico, ki je pomladi prezgodaj priletela k nam, in jo hoče rešiti, a je ne more). Tudi tam, kjer imajo te črtice obliko bajk, dejanje ni dovolj jasno, ker ga preveč preprezajo orisi.

Slog je v celoti dober, a ni vseskozi enako posrečen; tu in tam, posebno v orisih, bi bilo treba večje preprostosti, stilne umetnosti niso za mladino;

tudi stava besed ponekod (a redko!) ni povsem v redu (»Ječe srca in trepečejo«, stran 2). Vobče pa je način pripovedovanja primeren, v »Ciganki« (V, 55), ki pa je vsebinsko premalo verjetna, dosega skoroda umetniške učinke, in to ravno vsled preprostosti izražanja.

Ivan Grafenauer.

Časopis za zgodovino in narodopisje. 11. letnik (1914). Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Uredil Anton Kaspret. 80. Str. 185 in priloga. Tisk Cirilove tiskarne.

Pred nami leži 11. letnik te v zgodovinskem, narodopisnem in kulturnem oziru velezanimive revije. Da se društvo ni posvetilo zgolj zgodovini Slov. Štajerja, to priča baš letošnji letnik. — Prof. Ant. Kaspret objavlja obširno pismo Jurija Dalmatina, župnika škocijanskega (pri Turjaku), pisano l. 1589. Krištofu Turjaškemu, v katerem zagovarja svojega župljana Lukeža Verjanta (Viranta). — Dr. Metod Dolenc se bavi s pravosodstvom kostanjeviške opatije (na Dolenjskem) v letih 1631–1655. Kot vir mu je služil urbar iz leta 1588. »Über die Herrschaft Landstraß«. — Dr. Jos. Gruden priobčuje važen fragment iz zgodovine ogrskih Slovencev: »Starine železnih in salajskih Slovencev«. Tu bodi pripomnjeno, da smo se do zdaj vse premalo zanimali za usodo ogrskih Slovencev. — Dr. Ljud. Pivko dokazuje v kratkem, a jedrnatem sestavku, da kralj Samo ni nikoli vladal Slovincem. — Dr. Jos. Glonar opisuje »Literarne odnose med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi«. Gradivo je črpal iz pisem v literarni zapuščini R. G. Puffa. Zanima nas Puffovo prijateljstvo z Davorinom Trstenjakom in dejstvo, kako je on — Nmec — dobro poznal slovenske literarne razmere.

»Gradivo za krajevne kronike« (do zdaj Limbuš in cerkev sv. Jožefa pri Mariboru) bo lajšalo delo bodočim kronistom. — »Književna poročila« prinašajo ocene nekaterih strokovnih knjig, med temi Šlebingerjeve »Slovenske bibliografije za l. 1907.–1912.« in Hartingerjeve »Hrvatsko-slovenske seljačke bune godine 1573.«, ki jo moramo upoštevati tudi mi Slovenci. — Prof. Fr. Kovačič je napisal iskren nekrolog † Tadiji Smičiklasu. — Zanima nas še priloga »Narodno blago ogrskih Slovencev«, ki ga je nabral Štefan Kuhar. Ne radi vsebine, ki je že precej znana, ampak radi jezika; zanimiva snov za filologa. Tu se vidi jako dobro, kako se je nebroj hrvatskih izrazov prav živo zajedlo v govorico vzhodnih Slovencev. — Revija si je pridobila priznanje celo pri naših nemških sosedih, kar je umevno; kajti od svojega početka sèm ima v svojem krogu najboljše slovenske delavce. Kdorkoli se bo kdaj bavil z zgodovino Slovencev, nikakor ne bo smel prezreti te odlične smotre. Vsem slovenskim rodoljubom pa še posebno priporočamo »Poziv« društva na platnicah — za vsestransko gmotno in moralno podporo. *Ant. Cvet.*

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Pravi člani in člani-dopisniki delujejo v treh razredih: u razredu historičko-filološki (predsednik dr. T. Maretić), filozofiško-juridičkom († preds. dr. Fr. pl. Marković), matematičko-prirodoslovnom (predsednik dr. G. Janeček); vsak razred pridno zbira gradivo za knjige. Iz Ljetopisa (1914) str. 63 nsl. razvidimo, da so za l. 1913. izdali ti trije razredi v okviru Akademije 20 knjig; in baš toliko jih je imelo biti izdanih za l. 1914.

Naslovi publikacij so pa sledeči: »Rad« (dozdaj so izšle že 203 knjige), »Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena« (izšlo dozdaj 19 knjig), »Djela Jugosl. akademije« (dozdaj 24 knjig), »Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium« (dozdaj 36 knjig), »Starine« (dozdaj 34 knjig), »Stari pisci hrvatski« (do letos 23 knjig), »Codex diplom. regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae« (doslej 11 knjig), »Riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika«, urejuje dr. Tomo Maretić (izšlo doslej 32 zvezkov), »Prinosi za hrvatski pravopovjestni rječnik« (doslej 5 zvezkov), »Monumenta historico-juridica« (že 10 knjig); prav v zadnjem času je Akademija začela izdajati še dve novi publikaciji: »Prirodoslovna iztraživanja Hrvatske i Slavonije...« (izšel 1. zvezek) in pa: »Izvuešća o raspravama matematičko-prirodoslovnoga razreda.« Zvezek 1. izšel januarja 1914. Končno izide še vsako leto »Ljetopis akademije«, doslej 28 letnikov. Torej enajstoricno raznih zbornikov — v 20 in več knjigah — izdaja leto za letom Akademija; lahko se meri gledé znanstvenega delovanja z vsako tako kulturno družbo na svetu. (Poleg Akademije deluje še Matica Hrv., ki izda vsako leto do 10 knjig.)

Pred seboj imam 201. in 203. knjigo »Rada«; napolnila sta ji s svojimi doneski hist.-filol. in filozof.-jur. razred. V 201. knjigi ima najprej besedo dr. Milan Šenoa: Doseljivanje tudjinaca u Srijem (str. 1—13). Čudav svet ti je ta slavonski Srijem! Lepi, plodni kraji, a Sremec mestoma na svojih tleh ni več gospodar; mesto Ruma n. pr. ima nemški obč. zastop. Kakó je to prišlo? Pisatelj razmotriva dejstvo, kakó so se polagoma v sremsko županijo priseljevali Nemci, Madjari, Slovaki in Rusini, katerih je sedaj 16% ozir. 7%, 3% in 1%; priselilo se je sicer tudi nekaj drugih narodnosti na ta blagoslovljena tla (Čehi, Slovenci, Talijani, Rumuni in cigani), toda ti vsi skupaj tvorijo komaj 2% priseljencev. — Spis dr. Körblera »Latinske pjesme Luke D. Sorga i avstrijska censura godine 1847« str. 14—46 nas vodi doli v Dubrovnik; dubrovniško slovstvo je cvetelo že v 15. in 16. stol., in okoli l. 1800. še ni ovenelo, dà, sinovi dubrov. patricijev so zlagali čisto pravilne »poslanice« celó v klasični latinščini. Tak patricij je bil Luka Sorgo (1776—1865). Ko je na starost hotel izdati svoje — latinske — poezije, mu je stroga cenzura (cenzor Vitezić, pozneje zaslužni krški biskup dr. Iv. Jos. Vitezić) črtala vse izraze, ki bi le oddaleč spominjali na nekdanjo republ. svobodo Dubrovnika, n. pr. izraz »patricij«. — Dr. Iv. Strohal: »Bratstva (bratovštine) u starom Trogiru.« Zanimiv prinos h kulturni zgodovini (srednjega veka), zlasti v Dalmaciji! Proti premoči plemstva (nobili) so se plebejci organizirali v cerkvenih bratovščinah, katerih »župani« (načelniki) in odborniki so bili nekakšni tribuni plebis, ljudski zastopniki. Plemstvo je bilo ljut boj proti juridičnim svoboščinam bratstev. — Dr. Iv. Kasumović nadaljuje svoje raziskavanje, kakó je študij grških in latinskih klasikov vplival na dubrovniške lirike: Cavčića (1486—1576), Nalješkovića († 1587), Pelegrinovića, Bobaljevića, Bunića, Mažibradića, Burešića (str. 177—227); dalje v 203. knjigi Rada vpliv na Dinka Ranjino (1536—1607) ter Dinka Zlatarića (1558 do 1610 ?) str. 157—245. — Vladoje Dukac ocenjuje v 203. knj. Rada književno-prosvetno delo slavonskega župnika-rodoljuba Adama Filipovića (1782 do 1871). Zase velik ascet in spoštovan od ljudi kakor

»svetac«, je budil slavonski narod iz dremeža na vse načine; skoro bi ga imenoval slavonskega Valentina Vodnika: kakor je Vodnik s svojo »Pratiko« budil Slovence, takó je Filipić od l. 1822. pa do svoje smrti izdajal »Slavonski kalendar« s poučno in zabavno vsebino, v prozi in verzih. (Str. 1—127.) — Tajnik Akademije dr. Av g. M u s i ć je priobčil učeno razpravo iz skladnje hrvatskega ali srbskega jezika, namreč o vprašalnih stavkih, o takozvanem razstavnem vprašanju. (Knj. 203.) — Iz razprave: »Dvije slavenske junačke pjesme« (Rad, knj. 203., str. 246—252) izvemo, da imajo najlepši ep o s v novejši jugoslovanski književnosti Bolgari, in sicer je to Кръвава песенъ (Krvava pesem), katero je zložil prerano umrli bolgarski pesnik Penčo Slavejkov († 1913, junija meseca, ob jezeru Lago di Como). Dejanje ep a se godi l. 1876. na Balkanu, v mestu Kamengradu (= Panadjurište), kjer ognjevit vodja Benkovski vodi vstajo proti Turkom, ki jo pa ti brzo zadušé; zdi se, da narod nikdar ne zadobi zaželjene svobode; toda spomladi 1877 prekoračijo Rusi prelaz Šipko in osvobojenje se bliža. — Pisatelj razpravice (član-dopisnik Alfred Jensen, Šved) skuša dognati, v koliko je vplival na Slavejkova Poljak Adam Mickiewicz s svojim epom »Pan Tadeusz«.

Dr. J. D.

Dr. B. Krnic: Ivan Pastor Zagrepčanin, politički agent kralja Ferdinanda I. (Rad. 201, str. 67—174). Ko je bil izvoljen Ferdinand I. za ogrskega in hrvatskega kralja, se je moral bojevati s pristaši svojega nasprotnika, protikralja Ivana Zapoljskega, in z zaščitnikom njegovim, turškim sultanom Selimom II. Med Ferdinandovimi zaupniki zavzema odlično mesto Ivan Pastor, čigar oče je bil prišel koncem 15. stoletja iz Florence v Zagreb; kakor oče, je bil tudi Ivan Pastor trgovec, zeló ugleden v Zagrebu. Ferdinandovi poveljniki so z njim občevali in Ferdinand mu je poverjal važne politične misije. Tako je šel Pastor spomladi 1529 v Dubrovnik, da bi poizvedoval o nameravanem vpadu Turkov na Ogrsko in o istočasnih namerah Benečanov, Turkom zaveznikov. Po porazu krščanske vojske pri Osjeku l. 1537. (pod poveljstvom Iv. Kacijanarja) je Pastor po naročilu Ferdinandovem poizvedoval o usodi cesarskih vojakov in častnikov, osobito grofa Lodrona, odpeljanih v turško ujetništvo.

Fr. K.

Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. XXXV.: Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae, vol. I. Zagreb 1914. Zbral in uredil Emil Laszowski. Akademija je začela leta 1912. izdajati akte za zgodovino hrvaških deželnih zborov od leta 1526. dalje. Pri nabiranju arhivalnega materiala za ta zbornik so našli mnogo važnih, do sedaj še neznanih aktov, ki pojasnjujejo politično zgodovino Hrvaške od one dobe dalje, ko so Hrvati izvolili Habsburžana Ferdinanda I. za svojega kralja. Zato je jugoslovanska akademija sklenila, da izdaja akte, ki obravnavajo saborske razprave, v posebnem zborniku (Acta comitialia), vse ostale pa objavlja v Monumenta Habsburgica. Prvi zvezek zadnjega zbornika obsega akte od 1526 do 1530. Laszowski je izdal 508 aktov, ki so shranjeni v arhivih na Dunaju, v Ljubljani in Zagrebu in ki povečini dosedaj še niso bili objavljeni. Skoro vsi akti so dobesedno natisnjeni, samo pri nekaterih manj važnih se je odločil pisatelj za regeste. Za hrvaško politično zgodovino, turške vojne in naselitev Uskokov v Žumberku so ti akti zelo važni.

Fr. Komatar.

TO IN ONO.

Simon Gregorčič.

Prihodnje leto bo deset let, kar je umrl Simon Gregorčič. Bilo bi potrebno, da mislimo že zdaj na to. Znano je, da je ostalo v zapuščini še dokaj pesmi, ki bi jih lahko zbrali v posebno — zadnjo knjigo. Da so manj vredne, slabše blago? Nič ne dé. Gregorčičev ugled pri tem ne bo trpel, pomogle bi le do tega, da bi imeli »vse ude« njegovega kipa, ki bi stal potem pred nami jasno začrtan.

K jasnosti bi pripomogla tudi korespondenca in vse podrobnosti iz njegovega življenja, ki so zdaj njegovim ožjim prijateljem še znane. Odlašanje ni na mestu. Zadnja zbirka poezij naj bi obsegala tudi vse to, da bi imeli v njej popolno kritično monografijo.

Zdi se mi vse to potrebno in da je že skrajni čas, če mislim na tretji del Grafenauerjeve zgodovine, v katerem pride na vrsto Gregorčič. Koliko podatkov in samoizpovedi bi tako dobil, ki bi pojasnile to in ono. Tako n. pr. iz prošnje za penzijo — pisana deloma v verzih, deloma v prozi (nemško) — kjer Gregorčič med drugim karakterizira naučnemu ministru svojo umetniško pot, ali iz Stritarjevega pisma, ki je nekaka poetika.

Komur je za jasno sliko Gregorčičevo v Grafenauerju, ne bo več čakal, ne bo odlašal, ne bo imel predsodkov glede objave! Če bi izšla zbirka — kot sem jo označil — in Grafenauerjev III. del ob desetletnici — bi to bila najlepša proslava Gregorčičevega spomina.

Toliko začasno v iniciativo. *Dr. Jos. Lovrenčič.*

Iz Segantinijevih pisem.¹

Priobčil Alojzij Res.

Hotel bi, da je umetnost srednica med Bogom in našo dušo.

Ko ustvarjamo umetnino, oplemenitujemo in izpopolnjujemo lastno dušo in večkrat tudi duše drugih.

Če čutimo, da živi ideja umetnosti v nas, če porabimo vse svoje zmožnosti za to, da dozori — potem postane kot plamen, ki hipoma ožari našo dušo. Moč tega plamena je nepremagljiva in — umetnina je porojena in polna življenja.

Vsak močan občutek mora dozoreti v samotji; le na ta način lahko živimo in krepimo, kar je našega. Življenje pod pritiskom sveta in misli drugih ljudi slabi in ubija.

Naprej, mladi prijatelj-poet, vse Vas kliče! Mnogi tu spodaj gre brezbrizna mimo in ne gleda gor. Naš je vonj rož in naša je misel, oprasčajoča in obdajajoča se z lepoto, ki jo priroda onemu podaja, ki ji daruje vso svojo pravo, globoko in strastno ljubezen.

Skratka, hočem, da ne opazijo nič malenkostne bližine človeka v sliki; hočem, da je slika od barve

¹ Izdala njegova hči Bianca Segantini v Milanu. Izšla so tudi v nemškem prevodu (Klinkhardt & Biermann — Leipzig).

razplamtela misel. Ali so rože kaj drugega? To je božanska umetnost.

Vprašuješ, kaj delam? Hotel bi stisniti prirodo v svojo pest in napraviti iz nje pesem. — Sen je krasen, a snov me ubija.

Kaj bi bila priroda, če bi ne rodila rož? Umetnost bi morala biti roža življenja in ljubezen do prirode. Ako nam tega ne podaja, je puščava ali travnik brez rož.

Ugaja mi, biti zaljubljen v svojo umetniško koncepcijo, jo božati, igrati se z njo. Čeravno me grize želja, da bi ji dal izraza, se zadovoljim najprej s tem, da ji ustvarim dober dom; opazujem jo potem z notranjim očesom v najrazličnejših stališčih, obližjih, občutjih, svetlobi.

Umetnost je ljubezen, ovita v lepoto. Prava umetnina obstoja sama po sebi in ne po cenitvi od danes in jutri. S tem hočem reči, da z vsakim motivom, najsi je historičen, religiozen, fantastičen ali realističen, ustvarimo lahko umotvor.

V premišljevanju je umetnost preustvarjena: plebs hoče, da je umetnost lahka in dostopna očem, ne da bi se občutju pridružila misel, in vendar je umetnost misel oblike, misel barve, misel harmonije, misel ljubezni in lepote, ki objema vse stvari.

Mislim, da slika, ki ne vsebuje v sebi harmonije barv, ni pravo delo slikarstva. Za to se gre. To moramo v delu intenzivno čutiti. Slikarstvo ni nič brez misterija fature in ta se poraja v vsakem posameznem slučaju organično po poti naravnega zasledovanja in opazovanja stvari, ki jih hočemo slikati. Iz takega organičnega podajanja nastane luč in luč je življenje barve. Kakorhitro sem tedaj očrtal linije na platnu, ki odgovarjajo mojemu idealnemu hotenju, začnem nanašati barve na platno v tankih, a širokih potezah, puščajoč med posameznimi potezami prostor, ki ga napolnim s komplementarnimi barvami... Nikdar ne mešam barv na paleti. Ker zmešane barve izgube svoj lesk. Čim (organično) čistejše so barve, ki jih devamo na platno, tem večji lesk bo v sliki in — posledica tega — tem več zraka in resničnosti.

Umetniki o umetnosti.

Priobčuje Alojzij Res.

Kot dva tečaja vse zdrave umetnosti označimo lahko zemeljsko in nebeško domovino. V prvo požene svoje korenine, k drugi se vzpne do vrhunca. V tem duhu in njemu odgovarjajoči obliki bo umetnost vedno živahno delovala.

Richter.

Kdor hodi vedno za drugimi, ne bo šel nikdar mimo njih.

Michelangelo.

Umetnost je pač posebna stvar; končno ni noben princip, nobena teorija, ampak izraz življenja, ki je vezan na osebnosti in le po osebnostih more ostati pri življenju.

Thoma.

Koliko je kdo v umetnosti vreden, spoznamo tudi po tem, kaj v umetnosti ceni.

Ne lepo gledati, ampak dobro gledati!
Umetnost je vest človeštva. Hebbel.

V vsakem dobrem portretu mora biti nekaj kari-
kature. Ingres.

Ljudje, ki nimajo nič fantazije, morajo biti nujno ozkosrčni; manjka jim možnosti, poglobiti se v tuje narave in razmere.

Vse, kar je lepega, umre v človeku, a ne v umetnosti: Cosa bella mortal passa, e non d' arte.
Leonardo da Vinci.

V prosti, krasni prirodi hočem vedno živeti, poglobljati se vedno bolj v njenega duha, v njej Boga prav spoznati in vsemogočnega Boga ljubezni ljubiti iz vse duše do konca dni; hočem ga častiti globoko in tiho v dnu srca, častiti s svojim življenjem in z deli svoje umetnosti. Življenje in umetnost morata biti vedno eno in se ne smeta ločiti; tako je bilo pri starih.
Richter.

K umetnosti spada ljubezen, ker ljubezen je analogna fizični toploti in le ob toploti gori rojstvo.
Hebbel.

Kar predvsem zahtevam od kritika, je, da ni ne slep, ne polslep; drugič, da je dobrohoten. Da vidi! Poroča naj o tem, kar vidi, in potem, če ga veseli, lahko radi mene tudi še pove, kaj je ob tej ali oni umetnini občutil. A varuje naj se, umetniku podtikati »intencije«. — Kaj mi je mar vse, kar pišejo o mojih delih, kajti to ne izpremeni nobene poteze čopiča na njih. Dela ostanejo. Glejte jih in zaupajte lastnim očem! — Vzemimo n. pr. mojo »Noč«. Dobil sem mnogo pisem, ki so sliko interpretirala ali zahtevala pojasnila od mene. Človek bi počil, vam pravim! Nekdo je videl v njej alegorijo legitimne in illegitimne ljubezni, drugi je zavohal v njej apoteozo absolutnega... ne končal bi, ko bi hotel vse naštet, norci vsi skupaj!
Hodler.

Umetnik postane le oni, ki se boji lastne sodbe.
Anzengruber.

Nič ne umori duše tako hitro, kakor strast ugajati ljudem.
Gorkij.

Umetnik mora narodo prisiliti, da gre skozi njegovo glavo in srce.
Delacroix.

Produktivna kritika je možna le, če kritik ob umetnini ne pozabi življenja in njenih kulturnih vezi.
Umetnost, ki ne izvira iz življenja, je umetničenje.
Weiß.

Umetnik in sploh človek, ki živi umetnosti, bi se ne smel poročiti. Umetnik mora biti prost.
Čehov.

Poznam umetnike, ki govore o svoji umetnosti tako filozofično — kakor da bi ne imeli nikdar opravka z njo.
Weiß.

Vsej umetnosti je pogoj umetnikovo življenje in iz tega življenja porojena posebnost njegovih oči.
Ivan Cankar.

Ne smeli bi toliko govoriti o »smereh«. Kakor da bi smeri napravile umetnika in ne narobe. Smer je le zunanja obleka umetnika, če tiči mož za njo, je smer dobra; tudi v umetnosti obleka ne naredi moža.
Liebermann.

Največja nevarnost, ki preti pesniku od naroda, je, da ga izroče šomaštru.
Pauly.

Če bi gledali vsi ljudje enako, bi bila rodila zemlja enega samega velikega umetnika in nobenega več za njim.
Ivan Cankar.

Tudi poezija izgubi, kakor vse drugo, svojo svežo preprostost in posebnost, ako jo hočemo označiti kot rokodelstvo.
Gorkij.

Umetnik, ki ne dvomi o sebi, se ne bo nikdar povzpел do najvišjih vrhuncev umetnosti. Slava tebi, umetnik, če je tvoje delo večje od časti, ki jo uživaš, nesreča, če je enako, gorjé, če je nižje. Ubog tisti umetnik, ki se, prepričan, da je ustvaril umetnino, vprašuje čudeč, kako daleč mu je Bog pomagal!
Leonardo da Vinci.

Človek biti je več, kot biti literat! Lienhard.

Po mojem mnenju mora umetnost napolnjevati le naše najlepše, najčistejše ure; prestaviti nas mora iz brezbarvne resničnosti v pisano kraljestvo fantazije, kjer nimajo prikazni več žalnega traku, kjer se kaže vse življenje čisto in veliko, objemajoč preteklost, bodočnost in sedanost. Umetnost mora odvzeti prah in smeti, skorjo, ki se v življenju tako kmalu vleže okoli srca in čuvstev, in nas odpuščati s prostim, čistim in velikim pogledom.
Richter.

Uš v Platonovem »Sofistu«.

Na stara leta je starogrški mislec Platon (427 do 347 pr. Kr.) stopil z olimpskih višav abstraktnosti v nižave konkretnosti in začel prodirati v spoznanje posameznih predmetov. Začel jih je razdeljevati v razpole in vrste, vse, rudnine, rastline in živali. Pri tej klasifikaciji se je odločno uprl vsaki delitvi, ki bi izvirala iz zgolj površne občečloveške ali posebej narodnostne cenitve. Tako se mu smešno zdi, deliti ljudi v Grke in barbare; pravi, da bi bilo to prav takó bedasto, kakor človeški rod v Frigijce in Ne-Frigijce. Ta klasifikacija vseh možnih predmetov in spoznanj naših se pričinja že v dialogu Sofist (Σοφιστής). In pri tem delu vedno opozarja, naj se učencu ne zdi noben predmet manjvreden; »lasje, blato in umazarija« imajo prav takó svoje »ideje« ali »pravzore« kakor najvzvišenejši predmeti. Čim bolj se bo učenec staral, tem bolj pravično bo presojal vse stvari. Le na ljudsko sodbo in cenitev nič dati! Ljudem n. pr. se studijo uši; filozofu ne. Filozof vé, da imata spretnost (τέχνη) vojnega poveljevanja ter spretnost iskanja uši nekaj skupnega in podobnega — oboje je lov (τὸν διὰ στρατηγικῆς ἢ φαιριστικῆς [ὁ φθέρ] δηλοῦντα θεραπευτικῆν, Soph. 22 76). Učenci so se staremu Platonu, ko jim je to v akademiji razkladal, najbrž natihem in naskrivnem muzali; mi bi se ne; nam je resničnost smeh pregnala.
Dr. J. D.

Albr. Dürer: Apokaliptični jezdeci (1498).
Lesorez: 394 × 281 mm.

Donatello: David (detajl). Firenze; Museo Nazionale.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Društveno lastno premoženje znaša čez 600.000 K. Deležnikov je bilo koncem leta 1913. 2492 z 17.406 deleži, ki reprezentujejo jamstvene glavnice za 6,788.340 K.

registrovana zadruga z omejenim jamstvom

5% sprejema in obrestuje hranilne vloge po **5%**

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanjim vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Načelstvo. Predsednik: Andrej Kalan, prelat in stolni kanonik v Ljubljani.

I. podpredsednik: Ivan Sušnik, stolni kanonik v Ljubljani.

II. podpredsednik: Karol Pollak ml., tovarnar v Ljubljani.

Ustanovljeno 1893.

Ustanovljeno 1893.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznano solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih v njegovo stroko spadajočih del po primerno zmernih cenah in v solidni izvršitvi.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)

priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4½%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike.

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. — Naročnina 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravnitvo v Katoliški Tiskarni. - Rokopisi se vračajo le, če so priložene znamke. - Založnik in lastnik »Katoliško tiskovno društvo«. - Urednik dr. Izidor Cankar v Ljubljani. - Tiska Katoliška Tiskarna v Ljubljani.